

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Prevence rizik v oblasti BOZP u studentů středních škol

Student's Risk Prevention Knowledge in OSH

STUDIJNÍ PROGRAM

Specializace v pedagogice

STUDIJNÍ OBOR

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Jarmila Vobořilová

VRÁNOVÁ

VĚRA

2021

VRÁNOVÁ, Věra. *Prevence rizik v oblasti BOZP u studentů středních škol*. Praha: ČVUT 2021.
Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze, Masarykův ústav vyšších studií.

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že jsem všechny použité zdroje správně a úplně citovala a uvádím je v příloženém seznamu použité literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne: 29. 04. 2021

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat vedoucí mé práce, paní PhDr. Jarmile Vobořilové za citlivé vedení a zpětnou vazbu při tvorbě této práce. Dále děkuji oběma školám, které se zúčastnily dotazníkového šetření za čas a materiály, které mi ochotně poskytly. V neposlední řadě děkuji své rodině a svému budoucímu manželovi Pavlu Bakaláři za nepřetržitou podporu nejen během psaní této bakalářské práce, ale v průběhu celého mého studia.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá prevencí rizik v oblasti BOZP při praktické výuce žáků středních škol zaměřených na chovatelství a jezdecký sport.

V teoretické části práce jsou popsány zákonné požadavky na BOZP ve školství a dokumentace BOZP ve výuce. Dále jsou komplexně zkoumány rizikové faktory specifické pro prostředí školních stájí a pracovišť praktické výuky, se zaměřením na rizika při práci s koňmi, pravidla nošení ochranných pomůcek a zásady pro manipulaci s zařízeními. Zkoumány jsou také příčiny porušení a motivace k dodržování pravidel BOZP a nedílnou součástí je i vliv managementu koní na bezpečnost ve stáji. V závěru teoretické části jsou popsány školy, které se věnují danému oboru studia.

Praktická část bakalářské práce je věnována zejména dotazníkovému šetření a hodnocení odpovědí rozsáhlého vzorku respondentů. Otázky a sekce dotazníkového šetření přímo navazují na kapitoly teoretické části. V závěru práce jsou uvedena doporučení pro obě zúčastněné školy s cílem zvýšit bezpečnost žáků a koní při praktické výuce.

Klíčová slova

BOZP, BOZ, jezdeckví, praktická výuka, prevence rizik

Abstract

This Bachelor's thesis deals with risk prevention and safety during practical training lessons of high schools in the field of equestrian sport and equine breeding.

The theoretical part notes legal OSH regulations concerning schools and OSH documentation. Risk factors, specific for school stables and equestrian school training facilities, are being the main concern, with focus on horse-manipulation connected risks, rules for wearing safety gear and regulations concerning the use of technical equipment. Causes of rule-breaking and motivation for rule-obeying are also significant chapters of this work. Another important chapter is the influence of horses stabling and management with the connection to yard safety. The theoretical part of this work is concluded with a description of high schools which participate in this field.

The practical part is dedicated to the research and survey results of the large number of respondents. Individual questions and survey sections correspond to the defined theoretical chapters of this work. This work is concluded with a set of recommendations for both involved schools that should help the student's safety during their practical training.

Key words

OSH, safety, equitation, practical training, risk prevention

Obsah

Úvod.....	5
1 Bezpečnost při praktické výuce	5
1.1 BOZP ve školství	6
1.1.1 Bezpečnost při praktické výuce	7
1.1.2 Povinná dokumentace	8
1.1.3 Školení BOZP	9
1.2 Rizika spojená s jezdeckým a chovatelstvím koním	9
1.2.1 Práce ze země a ošetřování	11
1.2.2 Rizika při jízdě	13
1.2.3 Ochranné a další pomůcky.....	14
1.2.4 Rizika při manipulaci s technikou a při pohybu ve stáji.....	16
1.2.5 Příčiny rizikového chování žáků	17
1.2.6 Management koně jako faktor bezpečnosti.....	18
1.3 Studijní obory.....	19
1.3.1 SŠDSAJ Praha - Velká Chuchle.....	20
1.3.2 Jezdecká Akademie - střední odborná škola Mariánské Lázně	20
2 Empirická část	21
2.1 Cíl empirického šetření	21
2.2 Výzkumné otázky a hypotézy.....	21
2.3 Dotazník	Chyba! Záložka není definována.
2.3.1 Metodika výzkumu.....	22
2.3.2 Empirické šetření	22
2.3.3 Respondenti	22
2.3.4 Zkušenosti s koňmi.....	23
2.3.5 Poučení o bezpečnosti	25
2.3.6 Pravidla BOZP a jejich dodržování	27
2.3.7 Úrazy a nebezpečné situace	31
2.3.8 Rozpoznání rizik	33
2.4 Výsledky	41
3 Závěr	43

4	Přílohy.....	44
5	Seznam použité literatury	45
6	Seznam příloh.....	Chyba! Záložka není definována.
7	Seznam obrázků	47

Úvod

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na pravidla bezpečnosti při praktické výuce jezdeckví a chovatelství koní. Problematika prevence rizik v tomto sportu je pro mne velice blízká, jelikož jsem sama instruktorkou jezdeckví a vnímám časté porušování pravidel bezpečnosti - u začínajících, zkušených i profesionálních jezdců a chovatelů koní, v rámci výuky i při běžném provozu. Nutnou součástí středoškolského studia tohoto oboru je právě výuka BOZP při práci s koňmi tak, aby nedocházelo k zbytečným úrazům a byla provedena maximální opatření pro ochranu zdraví žáků.

Mapování rizik při sportovní činnosti a manipulaci s živým zvířetem je vždy složitou disciplínou. Velice důležitou roli hraje nejen znalost pravidel a schopnost je dodržovat, ale zejména motivace k jejich dodržování. Významným cílem práce je zkoumat právě tyto motivace - vnitřní a vnější z pohledu sociálního, psychologického i vzdělávacího. Kromě chování žáků se také zaměřím na vliv tréninku, managementu a welfare koní ve školních stájích, jelikož bezpečnost u koní jde ruku v ruce s dovednostmi spojenými s komunikací a korektním tréninkem koní. Nicméně není v silách rozsahu této práce pojmout tuto část etologicky komplexně.

Teoretická část má za úkol seznámit čtenáře s pojmy používanými v oblasti, s legislativou týkající se bezpečnosti a ochrany zdraví ve školách a povinnou dokumentací. Zároveň také mapuje pravidla bezpečnosti a rizika při činnosti jak při práci a jízdě na koni, tak zároveň při manipulaci s technikou na pracovišti. V závěru teoretické části budou popsány studijní obory, na kterých bude později provedeno dotazníkové šetření, a bude vysvětleno řešení BOZP na příslušných školách.

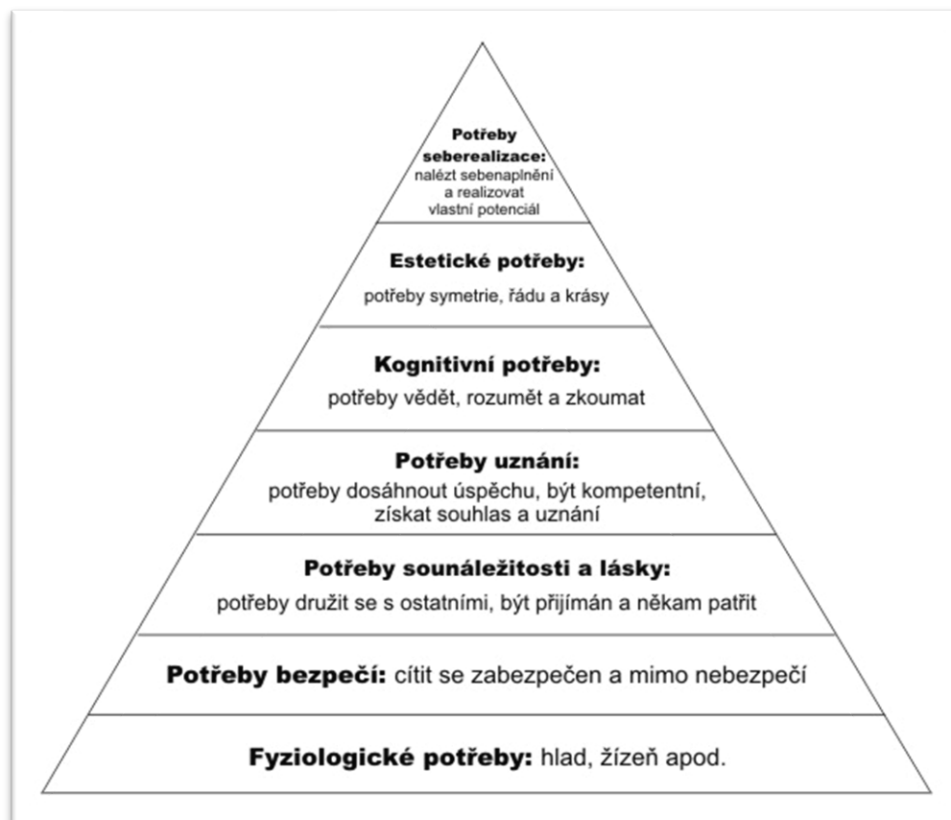
V dotazníkovém šetření budou dotázáni žáci a studenti učňovských i maturitních oborů druhých a vyšších ročníků. Tyto ročníky byly vybrány z důvodu epidemie COVID-19 a tím významnému omezení rozsahu praktické výuky na školách. V dotazníku budou zkoumány zejména znalosti žáků, příčiny (ne)dodržování pravidel bezpečnosti, vliv prostředí a stylu výuky. Bude také zkoumán vliv způsobu ustájení koní a jejich stupeň výcviku. Na základě odpovědí budou formulována doporučení preventivních opatření a budoucích výukových témat.

1 Bezpečnost při praktické výuce

Bezpečnost při výuce slouží nejen k ochraně zdraví žáků, učitelů a dalších pracovníků školy, ale je naprosto neoddiskutovatelně i nutnou podmínkou pro vzdělání. Pro správný rozvoj schopností a dovedností a osvojení nových činností, což je cílem praktické výuky, musí být naplněna potřeba bezpečí. Obecně vzato totiž platí, že až po naplnění potřeb fyziologických

a potřeby bezpečí vzniká prostor pro touhu po naplnění sociálních, růstových a kognitivních potřeb. (Říčan, 2009)

Tento jev popisuje mimo jiné tzv. *Maslowova pyramida potřeb*, která shrnuje potřeby a motivace od nejzákladnějších po tzv. "vyšší potřeby".

(Obrázek č. 1 - Maslowova pyramida potřeb)

Udržení pocitu bezpečí je tedy pro vývoj naprosto klíčové a je nedílnou součástí vzdělávacího úkolu školy. Dále je z pochopitelných důvodů nutné, aby všechny školy a školská zařízení znaly a dodržovaly patřičné zákony, předpisy a vyhlášky.

1.1 BOZP ve školství

Základní informace týkající se BOZP ve školství najdeme ve tzv. Školském zákoně, tedy Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Povinnosti v oblasti bezpečnosti mají jak pracovníci školy, tak i žáci a studenti. Například §22, odst. 1, písm. b) Školského zákona ukládá povinnost žákům a studentům "*dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni,*" a písm. c) "*plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem.*" Dále jsou také dle odst. 2) a 3) téhož zákona zletilí žáci a studenti či zákonní zástupci nezletilých žáků povinni informovat školu o změně zdravotní způsobilosti či zdravotních

obtížích dítěte nebo žáka, jakožto i jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání.

Povinnosti pedagogických pracovníků ukládá § 22b Školského zákona, který říká: "*Pedagogický pracovník je povinen*

- a) vykonávat pedagogickou činnost v souladu se zásadami a cíli vzdělávání,*
- b) chránit a respektovat práva dítěte, žáka nebo studenta,*
- c) chránit bezpečí a zdraví dítěte, žáka a studenta a předcházet všem formám rizikového chování ve školách a školských zařízeních, ..."*

Zároveň podle § 131 odst. 1 Školského zákona je ředitel *statutárním orgánem právního subjektu a má odpovědnost za plnění opatření, která vyplývají z platné legislativy pro oblast zabezpečení ochrany života, zdraví a majetku.* Ředitel nese odpovědnost za veškerou platnou legislativu, tedy nejen legislativu vyplývající ze Školského zákona a přípojených vyhlášek, ale také za Předpisy a Směrnice EU a další právní předpisy ČR, např. Zákon č. 309/2006 Sb., o zajištění dalších podmínek BOZP, Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, Zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně a jejich prováděcí předpisy. (Pros, 2019)

Ředitel školy zpravidla ustanoví pozici Bezpečnostního technika, jehož úkolem je dohled nad dodržováním opatření a dokumentace BOZP.

1.1.1 Bezpečnost při praktické výuce

Školský zákon dělí vzdělávání na středních školách na následující tři kategorie:

- ❖ teoretické vyučování
- ❖ výchova mimo vyučování a
- ❖ praktické vyučování, kterému se budeme věnovat v rámci této bakalářské práce.

Praktické vyučování zahrnuje: odborný výcvik, cvičení, učební praxi, odbornou či uměleckou praxi a sportovní přípravu s tím, že vždy záleží na konkrétním oboru vzdělání. Praktické vyučování se uskutečňuje zejména ve školách a školských zařízeních. Dále také na pracovištích fyzických nebo právnických osob za předpokladu, že jejich činnost se týká oboru studia, dané osoby mají patřičná oprávnění (např. Instruktor praktického vyučování) a je utvořen Smluvní vztah o praktickém vyučování. (Vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, ve znění pozdějších předpisů.)

Školský zákon dále říká, že při praktickém vyučování se na žáky vztahují ustanovení zákoníku práce upravující:

- ❖ Pracovní dobu
- ❖ Bezpečnost a ochranu zdraví při práci
- ❖ Péči o zaměstnance
- ❖ Pracovní podmínky žen a mladistvých

Délka a způsob praktického vyučování tedy musí odpovídat těmto předpisům. Nicméně je třeba brát v potaz, že žáci nejsou zaměstnanci a je třeba posuzovat veškerou činnost v souladu s školskými předpisy.

Rámec činností při praktické výuce je pak dán Rámcovým vzdělávacím programem (RVP) a Školním vzdělávacím programem (ŠVP).

1.1.2 Povinná dokumentace

V souvislosti s bezpečností jsou školy a školská zařízení povinna vést patřičnou dokumentaci. Ze školského zákona, § 29, odst. 2 a 3 vyplývá povinnost vést **evidenci úrazů** dětí, žáků a studentů, ke kterým došlo při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech, stejně jako při poskytování školských služeb. V případě vážného úrazu, který ústí v nepřítomnost žáka při vyučování nebo v úmrtí žáka je škola či školské zařízení povinno vyplnit Záznam o Úrazu (dítěte, studenta nebo žáka), který je možno vyplnit prostřednictvím systému České Školní Inspekce (Příloha č.1). (Vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů)

Školy a školská zařízení vedou taktéž následující dokumentaci:

- ❖ školní řád nebo vnitřní řád, který by měl taktéž obsahovat poučení o bezpečnosti
- ❖ školní matriku, která může obsahovat údaje o zdravotní způsobilosti ke vzdělávání a údaje o zdravotních obtížích, které by mohly mít vliv na vzdělávání
- ❖ směrnice k zajištění BOZP a směrnice na
- ❖ doklady o stavu budovy a všech dalších prostor, zejména doklady o kolaudaci budov, dílen, laboratoří, tělocvičen atd. a stavební plány objektů
- ❖ doklady o každoročních předepsaných prověrkách bezpečnosti a ochrany zdraví při práci na všech pracovištích zaměstnavatele
- ❖ zprávy o předepsaných revizích, zkouškách a kontrolách technických zařízení a vybavení („plynová kotelna“)
- ❖ řád dílen, laboratoří, tělocvičen, odborných učeben
- ❖ zápisy o provedeném školení a přezkušování zaměstnanců a poučení žáků - proškolení o BOZP musí být prokazatelné
- ❖ dokumentace zdravotní způsobilosti zaměstnanců, v určitých případech i žáků a studentů
- ❖ seznam poskytovaných osobních ochranných prostředků a mycích, čistících a desinfekčních prostředků
- ❖ dokumentace k ustavení bezpečnostních techniků, včetně jejich pracovní náplně (osoby pověřené plněním úkolů BOZP)
- ❖ jmenování obsluhy vyhrazených technických zařízení
- ❖ rozvrh dohledů nad žáky
- ❖ knihu závad
- ❖ zápisy o výsledcích kontrol, provedených příslušnými orgány, např. IP, orgány ochrany veřejného zdraví, SIBP, ČŠI

(Pros, 2019)

Ani výše uvedený výčet není kompletní, jelikož každá škola či školské zařízení má svá specifika a vždy je nutno řídit se platnými zákony, vyhláškami a prováděcími předpisy.

1.1.3 Školení BOZP

Proškolení žáků, studentů i pedagogických a dalších pracovníků musí být prokazatelné. Žáci se musí zúčastňovat poučení o bezpečnosti a ochraně zdraví. Zpravidla se toto poučení provádí na začátku školního roku a před každými prázdninami - tato poučení provádí třídní učitel. Dále také během první hodiny v odborných předmětech - provádí vyučující, a před prvním použitím nového technického zařízení. (Rudolf, 2013)

Proškolení a poučení je zpravidla vedeno ústní formou a pro prokazatelnost a srozumitelnost doplněno o formu písemnou, kde žák, student či pracovník stvrdí svým podpisem, že vyslechli a rozumí danému poučení. U technických zařízení a v odborných učebnách je dále viditelně vyvěšen Provozní řád. (Pros, 2019)

1.2 Rizika spojená s jezdectvím a chovatelstvím koním

V rámci této práce se budeme zabývat zejména riziky pro člověka - jezdce či vodiče, které mohou v prostředí jezdeckého areálu vzniknout. Nicméně i zde je nutné podotknout, že vyjma ohrožení zdraví žáků a studentů mohou vzniknout i škody na majetku a technickém zařízení školy či pracoviště. Úrazům samotných koní se budeme věnovat pouze v případech, kde ošetření zraněného koně představuje riziko pro žáka či studenta.

Kůň je velké, silné a rychlé zvíře, což do značné míry přispívá k rizikovosti práce s ním. Průměrná váha koně lehčího typu (např. anglický či arabský plnokrevník) je 350 - 500 kg, u mohutnějších typů koní (např. teplokrevná plemena koní) se váha pohybuje mezi 450 až 600 kg, chladnokrevní koně mohou mít hmotnost až 800 a více kg. (centrumkrmiv.cz).

Průměrná výška jezdeckého koně je přibližně 165 centimetrů, hlava jezdce je ve výšce přibližně 2,8 metru, při skoku i ve výšce 4 metry. Kůň může běžet rychlostí až 65 km/h. Statistika říká, že jezdec na koni má průběžně 1 nehodu za 350 hodin jízdy. Tento faktor dále závisí na typu disciplíny, statisticky nejrizikovější jsou následující:

- ❖ úraz na 100 hodin rekreační jízdy
- ❖ 1 úraz na 5 hodin amatérského skákání přes překážky
- ❖ 1 úraz na 1 hodinu cross-country závodu

Nižší nehodovost je u profesionálních sportovců. Přibližně 82 % úrazů se stává při neorganizovaném sportu a přibližně polovina z nich při ošetřování koně. (Blažek, Pavlíček a kol., 2009)

Nehody a úrazy mohou být způsobeny mnoha faktory. Často se setkáváme s nedostatečným proškolením, nedbalostí, nedostatečnou fyzickou přípravou, nesprávným

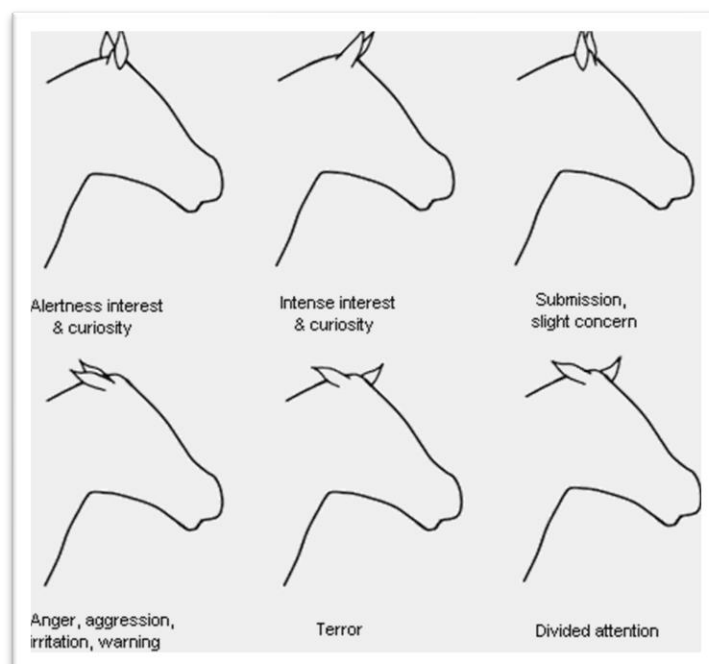
použitím ochranných pomůcek. Ovšem významným faktorem je příprava a výchova koně. Mezi nejčastější úrazy patří úrazy hlavy, poranění končetin a zlomeniny. (equichannel.cz)

Kůň je ze své podstaty zvíře lovené a tedy lekavé, které v případě strachu, stresu či nervozity reaguje - není-li naučeno jinak - instinktivně. Instinktivní reakce jsou následující:

- ❖ flight - útěk - kůň se snaží co nejrychleji zvětšit vzdálenost mezi sebou a stresorem
- ❖ fight - útok - kůň se projeví vůči stresoru agresivně, např. kopnutím nebo kousnutím, u koní k tomuto dochází zejména nemohou-li se dostatečně rychle vzdálit
- ❖ freeze - ústrn, zamrznutí, rezignace - je-li kůň neschopný utéci a nemůže-li se projevit agresivně, dochází k ústrnu

(Jungahnsová, 2020)

Jedním ze způsobů předejití rizik u koní je tedy včasné zaznamenání narůstajícího stresu koně a případné vyloučení stresorů. Stresory můžeme poznat správným čtením koňských signálů a rozpoznáním řeči koňského těla. Studium konejšivých a dalších signálů je nutnou součástí přípravy budoucího chovatele a jezdce. *"Koně jsou mlčenliví tvorové, svým hlasem toho moc nenamluví. Co však mají na srdci, to mají v obličeji, pohybech a chování."* (Draaisma R.)

(Obrázek č. 2 - Komunikační signály uší)

Výše uvedené obrázky ukazují (zleva)

1. Zvýšený zájem a zvědavost
2. Výrazný zájem a zvědavost
3. Podřízení, mírná obava
4. Naštvaní, agrese, varování
5. Vyděšení (uši se rychle a v tenzi pohybují dopředu - dozadu)
6. Rozdělená pozornost (uši relativně klidné)

Výše uvedený výčet je pouhou částí signálů, které koně dávají. Žáci se musí učit rozpoznávat další způsoby neverbální komunikace koní, například:

- ❖ oči - v klidu jsou mandlovitého tvaru, ve stresu "vypouklé"
- ❖ huba a nozdry - uvolnění vs. napětí pysků, signály typu přežvýknutí, zívnutí apod.
- ❖ ocas - uvolněný a klidný vs. vysoko nesený, švihající
- ❖ pozice těla koně - uvolnění vs. napětí jednotlivých svalů, dýchání
- ❖ řehotání a další zvukové projevy

(Draaisma, R.)

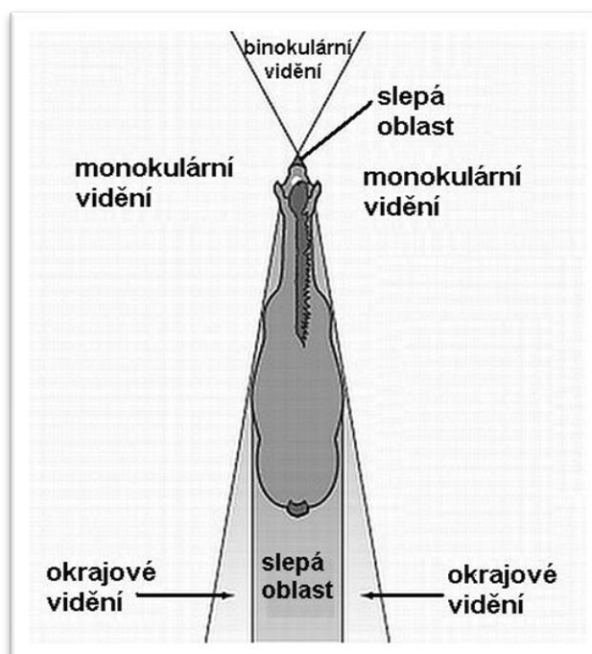
Tyto signály jsou obecně platné a jejich správná interpretace umožní žákům a studentům předvídat chování koně při manipulaci s ním i při jízdě.

Aby bylo možné reakce koně předvídat, je nutné, aby žáci koni věnovali svou plnou pozornost. Při jakémkoli pohybu v okolí koní tedy platí zákaz používání mobilních telefonů, žvýkání žvýkaček a konzumace jídla. Samozřejmostí je také zákaz užívání alkoholu a dalších návykových látek. Absolutní zákaz kouření zpravidla platí v celém prostoru pracoviště, jelikož hrozí riziko požáru.

1.2.1 Práce ze země a ošetřování

Práci ze země a ošetřování koně se myslí jakákoliv aktivita s koněm, při které žák stojí na zemi v bezprostřední blízkosti koně. Jedná se tedy například o čištění, vodění a předvádění, lonžování, přípravu pro ježdění, asistence při veterinárních a kovářských zákrocích, krmení, napájení a místování koní, jsou-li v boxe či volné stáji společně s žákem.

Při jakékoli manipulaci s koněm je třeba brát v potaz jeho zorné pole. To je znázorněno na obrázku níže.

(Obrázek č. 3 - Zorné pole koně)

Z výše uvedeného obrázku jsou patrné slepé oblasti - za zádí koně a těsně před hlavou koně. Přistoupí-li žák ze slepé oblasti, hrozí leknutí koně a stresová reakce - zejména útok nebo útek, v závislosti na tom, jak kůň cítí bezprostřední ohrožení (viz. instinktivní reakce, kapitola 1.2 Rizika spojená s jezdeckým a chovatelstvím koní). To samé platí v případě, že dojde k pohybu další osoby, zvířete či předmětu ze slepé oblasti nebo oblasti okrajového vidění. Koňské oči mají široký záběr se schopností dobře a rychle zaostřit v případě ohrožení tak, aby včas unikl před případným predátorem. Často se tak některé předměty zdají větší, než ve skutečnosti jsou, což může způsobit úlekovou reakci z pro člověka banálních a nevýznamných předmětů. (Hayes, 2015)

Toto je vždy třeba brát v potaz při jakémkoli pohybu okolo koní a znalost způsobu koňského vidění a jejich zorného pole by tak měla být jednou ze základních informací v materiálech BOZP.

Žáci se tedy v okolí koní musí chovat klidně, předvídatelně. Pokud přistupují ke koni, vstoupí tak, aby je kůň viděl. Je také vhodné koně oslovit a počkat, než dá kůň jednoznačně najevo, že o jejich přítomnosti ví. Musí také minimalizovat možnost úleku koně řádným úklidem náradí a vybavení, jelikož neočekávané umístění již známého předmětu může koně taktéž vyděsit.

Při ošetřování koní a další péči o ně hrozí od koně také následující rizika: kousnutí, kopnutí hrudní a pánevní končetinou, povalení, přimáčknutí na stěnu, šlápnutí na nohu, uhození hlavou či jinou částí těla. Těmto rizikům lze předejít správnou manipulací s koněm a dodržováním bezpečnostních pravidel. Ta jsou následující:

- ❖ Koně při manipulaci uvazujeme na bezpečnostní uzel, nebo držíme na vodítku řádně připnutém do ohlávky. Pokud koně uvazujeme, činíme tak pouze na předem vyhrazeném místě.
- ❖ Při pohybu kolem koně vždy dáváme pozor, aby o nás věděl.
- ❖ Nepohybujeme se za zádí koně. Při čištění ocasu a pánevních končetin stojíme bokem tak, aby nás kůň nemohl kopnout.
- ❖ Při čištění koně necháváme volnou ruku položenou na jeho těle.
- ❖ Pokud se v okolí koně nachází více osob, je vhodné, aby všechny osoby stály na jedné straně a kůň nebyl stresován omezeným prostorem.
- ❖ Věnujeme pozornost koni i jeho okolí.
- ❖ Dodržujeme bezpečné vzdálenosti mezi koňmi tak, aby se vzájemně nemohli pokopat či pokousat.
- ❖ Koně vedeme zpravidla z levé strany. Nenecháme koně, aby nás předbíhal. Vodítko nikdy neomotáváme kolem ruky či jinak koně nepřivazujeme ke svému tělu či jinému předmětu.
- ❖ Pokud koně čistíme ve stáji, boxu nebo stání, udržujeme vždy bezpečnou vzdálenost mezi námi a stěnou tak, aby nemohlo dojít k přimáčknutí. Je-li kůň moc blízko, ustoupíme ho.
- ❖ Jsme-li u koně v boxu, dveře boxu necháváme pootevřené.

- ❖ Třmeny nikdy nesmí být volně spuštěné. Žádné postroje na koni nesmí volně viset. Hrozí zachycení visících částí a poplašení koně.
 - ❖ Při ošetřování koně společně s kovářem či veterinářem posloucháme jeho pokynů.
- (Thomas, 2015)

Zvýšené opatrnosti je také třeba dbát při krmení koní. Z ruky lze pamlsky krmit pouze klidné koně a to nataženou rukou s prsty přivřenými k sobě. Někteří koně jsou při krmení excitováni (tzv. "těší se"), což může mít za následek chození po boxe, házení hlavou a hrábání přední končetinou. Jiní koně jsou naopak - např. z důvodu předchozích špatných zkušeností - při krmení agresivní. Je proto vhodné opatřit školní stáje a další pracoviště praktického vyučování otočnými žlaby, či dalšími systémy zabraňujícími tomu, aby při krmení koní docházelo k přímému kontaktu.

(Obrázek č. 4, Bezpečný žlab)

Bezpečnostní zásady uvedené v této kapitole jsou obecně platné při manipulaci s koňmi ze země. Samozřejmostí je také nošení ochranných pomůcek (viz. Kapitola 1.2.3 Ochranné pomůcky). Před každou návštěvou nového pracoviště praktické výuky či např. při zahraniční praxi je nutné, aby se žáci seznámili se specifiky daného prostředí.

1.2.2 Rizika při jízdě

Nejběžnějším rizikem při jízdě na koni je pád z koně, případně pád z koně s následným zalehnutím jezdce koněm nebo střet jezdce s překážkou či jiným zařízením stáje. Pád z koně je riziko, kterému nelze nikdy stoprocentně zabránit, a proto je nutné dbát zejména na prevenci. (Thomas, 2015)

Prevence pádu znamená zejména dodržování bezpečného prostředí. Vhodný je ohraničený areál bez volně pobíhajících zvířat, která by mohla koně žáka vylekat. Zároveň je důležité zabezpečit kvalitu povrchů a překážek tak, aby se předešlo možnému zakopnutí koně v nejvyšší možné míře. Důležitou součástí prevence je také použití bezpečnostních třmenů,

které zabrání zachycení nohy ve třmenu při pádu a funkční sedlový zámek, který v případě zachycení uvolní třmenový řemen.

Ochranné pomůcky jsou důležitou součástí prevence. Žáci je musí nosit vždy dle pokynů učitele či instruktora praktického vyučování, či v souladu se školním řádem. Popis ochranných pomůcek společně s jejich účelem je v kapitole 1.2.3 Ochranné pomůcky.

Zvláštní pozornost musí žáci dbát při nasedání na koně a sesedání z koně. Před nasednutím je potřeba kompletní kontrola postrojů a sedla koně. Sedlo, uzdečka a další vybavení (chrániče, poprsní postroj, podocasní řemen apod.) nesmí koně tláčit. Před nasednutím musí žák dobře dotáhnout podbřišník, nedotážený podbřišník by mohl znamenat přetočení sedla a následný pád. Nasedáme ze stoličky či jiného vhodného místa, případně s asistencí. Při nasedání žák drží otěže. Při sesedání je nutné vyjmout obě nohy ze třmenu, jinak by se mohla noha ve třmenu zaklínit a v případě úleku koně by nás tento mohl vléci za sebou. (Dušek a kol., 2007). Výuka správného sedlání, uzdění a dalšího postrojování koně je důležitou částí teoretické i praktické přípravy.

"Stejně jako musí znát řidič motorového vozidla pravidla silničního provozu, musí znát jezdec pravidla pohybu po jízdárně." (Skripta ZZVJ) Pro jízdu na koni je nezbytné, aby žáci znali Pravidla pohybu po jízdárně, případně na dostihové dráze či v dalších prostorách, kde se pohybují. Tato pravidla jsou důležitou součástí výukových materiálů, jelikož ukazují na vzájemné přednosti, které si různí jezdcí dávají. Zásadní prevenční pravidlo je také dodržování minimální vzdálenosti 1 koňské délky (cca 2,5 m), jinak hrozí např. kopnutí koně.

V případě, že se žáci v rámci praktické výuky pohybují s koňmi na pozemních komunikacích, musí znát příslušná pravidla. Zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích říká, že kůň je považován za dopravní prostředek. Jezdec na koni nebo povoz s koňmi se tedy stává účastníkem silničního provozu a musí respektovat všechna pravidla a dopravní značky. Jezdec na koni jedoucí na pozemní komunikaci musí být starší 15 let. (cspds.cz)

1.2.3 Ochranné a další pomůcky

Během praktické výuky je nutné, aby žáci používali vhodné ochranné pomůcky. Pro každou jezdeckou disciplínu se mohou pomůcky lišit.

Při veškerém pohybu kolem koní je nutno, aby žák měl odpovídající oblečení:

- ❖ Jezdecké či jiné přiléhavé kalhoty
- ❖ Přiléhající svrchní oděv - volně visící či plandající části mohou koně polekat či se zamotat
- ❖ Pevné boty, jezdecká perka či jinou vhodnou pracovní obuv - v žádném případě není možné, aby byl žák obut do otevřené obuvi, hrozí zranění při pošlapání koněm. Nízké jezdecké boty je vhodné doplnit návleky na holeně, tzv. "*chapsy*". Obuv pro

jízdu na koni musí mít hladkou podrážku a mírný podpatek, aby se zabránilo uvíznutí nohy ve třmenu. Třmen by měl být bezpečnostní.

- ❖ Rukavice - rukavice jsou důležitou součástí vybavení žáka. Zabraňují drobným poraněním a odřeninám ruky, případným spáleninám a puchýřům od vodítka či otěží a prokluzování otěží a vodítek při práci s koněm.
- ❖ Při jízdě na koni jsou zakázány jakékoli šperky, náramky, šály, šátky a volně visící kusy oblečení.

(Micklem, 2004)

Nedílnou součástí ochranných pomůcek je také jezdecká přilba a bezpečnostní vesta. Bezpečnostní helmu by měl jezdec nosit kdykoliv sedí na koni, v případě praktické výuky je doporučována i pro vodění a další manipulaci s koňmi.

Bezpečnostní přilba musí mít tříbodové uchycení a dobře padnout, z tohoto důvodu je vhodné, aby každý žák měl vlastní. Půjčování přileb je nevhodné i z hygienických důvodů. Správné nastavení přilby by mělo být vysvětleno při vysvětlení bezpečnosti. Test vhodné velikosti přilby je následovný: žák se s nasazenou, nezapnutou přilbou předkloní do hlubokého předklonu. Nezaplá přilba se nesmí pohnout. Následně se žák narovná, přilbu zapne a utáhne všechny řemínky. Helmu je doporučeno měnit každých pět let a po každém pádu. (jezdímnakoni.cz)

Termín "*tříbodové uchycení*" je zmíněn v mnoha oficiálních dokumentech (např. pravidla jezdeckého sportu), ovšem nalézt přesnou definici je velmi těžké. Jedná se o typ přilby, která má dva řemínky vedoucí kolem ucha, které se pod uchem spojí - viz. obrázek. V dnešní době se již helmy bez tohoto typu téměř neprodávají, avšak stále v některých stájích slouží k půjčování klientům, kteří dochází na jezdecké hodiny či vyjížděky. Žáci by měli vědět, že tento typ ochrany hlavy je nedostatečný a umět zvolit přilbu patřičné kvality i velikosti a umět délku řemínek tříbodového uchycení správně nastavit.

(Obrázek č. 5 - Jezdecké přilby)

V případě pochybností o kvalitě přilby je vhodné zkontrolovat její certifikaci pro jezdecký sport. V ČR jsou nejběžnější následující certifikace: Britská norma PAS 015, se značkou BSI Kitemarked či Evropská norma VG01.040 2014-12, se značkou BSI Kitemark nebo Inspec IC. (ČJF, 2015)

Bezpečnostní vesta chrání páteř a hrudník jezdce při pádu z koně. Bezpečnostní vesta musí být vhodná pro jezdecký sport a splnit úroveň bezpečnosti BETA 3. Pro některé jezdecké sporty je nevhodná - např. voltiž. Pro parkurové skákání a cross-country je naopak nutná. Na trhu existují také páteřní chrániče, ty ovšem často nesplňují požadavky jezdeckého sportu. (Equiservis.cz) Každý žák by měl být proškolen v oblasti ochrany zad s ohledem na povahu studia a disciplínu, které se bude během praktické výuky věnovat.

(Obrázek č. 6 - Korektně oblečený jezdec pro klasické disciplíny)

1.2.4 Rizika při manipulaci s technikou a při pohybu ve stáji

Je třeba zajistit bezpečné prostředí pro koně, žáky, trenéry a všechny další osoby. Používané náčiní (např. vidle, místovací vidle, košťata, kolečka atd.) má své místo a musí být řádně uklizeno. Přítomnost náčiní na neobvyklém místě může způsobit úlek koně.

V prostředí stáje se dále setkáme s následujícími stroji a zařízeními:

- ❖ mechanizační prostředky pro dopravu: traktory, krmné vozy a nákladní vozy
- ❖ mačkače obilí
- ❖ zavlažovací technika pro jezdecké povrchy
- ❖ planýrovací stroje

Všechny výše uvedené mohou být operovány pouze proškolenými osobami s patřičným oprávněním.

(Výzkumný ústav, 2008)

Technická zařízení na pracovišti mají zpravidla vlastní řád použití. Každá závada na stroji nebo zařízení musí být okamžitě hlášena instruktorovi praktického vyučování, učiteli nebo jiné odpovědné osobě, aby se předešlo případnému dalšímu poškození.

Ve stáji mohou být nebezpečná i zdánlivě drobná poranění, např. škrábnutí o uvolněný hřebík z důvodu možnosti nákazy bakterií *Clostridium tetani*. Všichni žáci pohybující se ve stáji by měli mít platné očkování proti tetanu, nosit ochranné pomůcky (pevné boty, rukavice). (ockovacentrum.cz)

Neméně podstatným rizikem v prostředí stáje je i riziko vzniku požáru. Protipožární bezpečnostní plán by měl být vypracován pro každou jezdeckou stáj, bez ohledu na to, zda se jedná o školské zařízení či pracoviště, nebo stáj soukromou. Seno, sláma, podestýlka a další krmiva velice dobře a rychle hoří. Boxy, a i některá další zařízení, jsou často zpracovány ze dřeva. Prevencí požáru je zejména dobrý úklid stáje a pravidelná kontrola celého pracoviště. Významným je také způsob uskladňování sena a slámy, jelikož při nevhodném skladování hrozí riziko sebe-vznícení. Je doporučeno, aby sklad krmiv a podestýlky byl v samostatné budově. Každá budova by měla mít vlastní hasičský přístroj a jasně značené, průchodné únikové cesty. Nejčastější příčinou požáru je závada v elektrickém vedení. Pravidelná revize elektrického vedení je nutná a žáci by měli být poučeni, aby každou závadu ihned hlásili a pravidelně kontrolovali, zda se v dosahu koně nenachází volný kabel elektrického vedení. (equichannel.cz)

1.2.5 Příčiny rizikového chování žáků

"Bezpečnost není je individuální cíl, je to výsledek celého týmu. Stačí například jeden člověk, který odmítá dodržovat určité pravidlo, a může svým přístupem nakazit celý tým. Nebo naopak, pokud zbytek týmu "kašle" na předpisy, i ten nejzodpovědnější pracant to může mít velmi těžké se chovat bezpečně." (traiva.cz)

Bezpečnostní pravidla musí být žákům nejen známa, ale musí jimi být také dodržována. V praxi se ovšem stává, že některá pravidla jsou často porušována. V této kapitole se podíváme na příčiny rizikového chování žáků při praktickém vyučování.

Každému chování, které člověk vykonává, předchází motivace. Motivaci obecně rozdělujeme na vnější a vnitřní.

- ❖ **vnější motivace** - impuls k danému chování byl dán zvenku, v prostředí školy to může být např. učitel, instruktor praktického vyučování, Školní řád, legislativní dokument či následné hodnocení
- ❖ **vnitřní motivace** - hnutí z vlastního nitra, ať už se jedná o biologické potřeby (např. žízeň, hlad, pud sebezáchovy), nebo vlastní vyšší potřeby - touha po uskutečnění, touha po vzdělání, pocit odpovědnosti

Obecně vzato, vnitřní motivace je silnější, trvalejší a vede lépe k upevnění nového chování a učení. (Čáp, 1993)

Z výše uvedeného vyplývá, že v rámci praktického vyučování žáků sice učitel či instruktor působí primárně na vnější motivaci žáků, ovšem jejich úkolem by mělo být pokusit se probírané přiblížit žákům tak, aby se stalo vnitřní motivací.

Jedním ze způsobů komunikace bezpečnostních pravidel žákům tak, aby zapůsobilo na jejich vnitřní motivaci je dokonalé porozumění nejen tomu, co je třeba, ale zejména důvodům proč. V prostředí stáje je vhodné uvést etologická fakta související s jednotlivými pravidly, sdílet příběhy spojené s jejich (ne)dodržováním. Informace, které jsou podávány v souvislostech se nejen lépe pamatují, ale také motivují žáky k dalšímu zjišťování v oblasti.

Dalším způsobem je také vizuální a další prezentace dopadů BOZP na zdraví. Učitel může ukázat fotografie, videa a příběhy, které zachycují nejčastější úrazy a nehody, ke kterým může dojít. Na internetu je možné nalézt velké množství takových to případů. S uvědoměním rizik může přijít vnitřní motivace k nošení ochranných pomůcek a dodržování pracovních postupů. (bozp.cz)

Dále je doporučené mít jasnou strukturu hodnocení v případě nedodržování pravidel BOZP a ubezpečit žáky o tom, že učitel, instruktor či trenér jsou k dispozici kdykoli si nejsou jistí. Učitelé a instruktoři by měli jít sami příkladem a chovat se v souladu se zásadami. (bozp.cz)

Znalosti BOZP je možné také pravidelně testovat, ať už formou písemných testů či ústního zkoušení. Testování by mělo mít zejména motivační charakter.

V neposlední řadě je nutné vzít v potaz fyzický komfort žáků při nošení ochranných pomůcek. V roce 2013 byla ve Velké Británii provedena malá studie zabývající se důvody, proč jezdci nenesí ochranné pomůcky. Jedním z nejčastějších důvodů pro nenošení bezpečnostních jezdeckých vest (a podobně tomu bude taktéž u jezdeckých přileb, rukavic a dalšího vybavení) je jistý diskomfort s nimi spojený. Jezdci udávají, že jim ochranné pomůcky nepadnou, je jim příliš vedro, nebo se necítí pohyblivě. Uvědomují si rizika, ale možnost pádu či zranění se jeví hypoteticky, zatímco nepohodlí je aktuální a obecně platné, tedy silnější motivací. Výše uvedené může být částečně řešeno moderními materiály, které jsou lehké a prodyšné. (Priestley, 2013)

1.2.6 Management koně jako faktor bezpečnosti

Fyzická a psychická pohoda koní je nezbytná pro kvalitní a bezpečný výcvik. Výcvik koně by měl být konzistentní a střídání jezdců a vodičů koní může přinášet zvýšenou míru stresu. (Verschure, 2004) Z tohoto důvodu by měli být všechny osoby pohybující se v prostoru stájí proškoleny k zacházení s koněm tak, aby bylo zacházení co nejpodobnější.

Specializovaný trénink s neobvyklými předměty a příprava na veterinární a další ošetřování, tzv. desensitizace a habituace jsou nutnou součástí moderního výcviku koní. Správný trénink významně zvyšuje bezpečnost pro všechny zúčastněné. (Junghansová, 2020)

Další doporučení k managementu koní jsou následující:

- ❖ Kůň by měl vždy vidět na ostatní koně. Koně jsou stádová zvířata a pokud jsou odděleně, jejich míra nervozity se může zvýšit.
- ❖ Koně by měli být krmeni odděleni, jelikož se tím snižuje množství agrese spojené s jídlem.
- ❖ Koně by měli být pravidelně pouštěni do výběhu / na pastvinu.
- ❖ Koně by měli být krmeni v přiměřených dávkách. Přemíra energie může způsobit nadměrné lekání a zvýšenou citlivost na podněty.
- ❖ Ve skupině koní je třeba vždy dávat pozor na hierarchii stáda. Žádný kůň by ve stádě neměl být uzurpován.
- ❖ Kopaví a kousaví koně by měli být drženi odděleně.

(Dušek, 1993)

Na způsob ustájení koně a způsob jeho tréninku budeme v rámci praktické části hledět jako na faktor, který může potenciálně zvýšit riziko úrazu.

1.3 Studijní obory

V České republice jsou na středních školách dva obory týkající se jezdeckví a chovatelství koní. Prvním oborem je maturitní obor, s kódem 41-43-L52 a názvem Trenérství dostihových a sportovních koní. Druhým je učební obor s výučním listem, jeho kódem je 41-53-H02 a obor má název Jezdec a chovatel koní. Oba tyto obory jsou vyučovány na školách, které jsem si vybrala pro empirickou část této práce - dotazníkové šetření.

Název školy	Střední škola dostihového sportu a jezdeckví Velká Chuchle	Jezdecká akademie – střední odborná škola Mariánské Lázně s.r.o.
Webová prezentace	www.dostihovaskola.cz	www.jezdeckaakademie.cz
Název maturitního oboru	Chovatelství se zaměřením na dostihový sport	Chovatelství se zaměřením na chov koní a jezdecký sport
Délka studia	4 roky	
Kód oboru	41-43-M/02	
Lékařská prohlídka	ANO	
Studium	denní	
Rozsah praxe	4 hodiny týdně + 2 týdenní prázdninová praxe pro 1.-3. ročník	4 hodiny týdně + 10 dní mimorozvrhové praxe pro 1.-3. ročník + 5 dní pro 4. ročník
Název učebního oboru	Jezdec a chovatel koní se zaměřením na dostihový sport	Jezdec a chovatel koní
Délka studia	3 roky	
Kód oboru	41-53H/02	
Lékařská prohlídka	ANO	

Studium	denní	
Rozsah praxe	15 hodin týdně v 1. ročníku, 17,5 hodiny týdně v 2. a 3. ročníku	96 hod rozvrhová praxe + 60 hodin mimorozvrhová v 1.-3. ročníku

(Tabulka č. 1 - Studijní obory)

1.3.1 SŠDSAJ Praha - Velká Chuchle

SŠDSAJ v Praze Velké Chuchli nabízí prezenční (tříletý učební a čtyřletý maturitní obor) i dálkové studium (tříletý učební obor a tříleté nástavbové maturitní studium), v rámci dotazníku však budeme dotazovat pouze žáky obou prezenčních oborů. Učitelé jsou kvalifikovaní pracovníci s vlastní praxí. Škola přímo navazuje na dostihové závodiště v Chuchli a žáci tak mají unikátní možnost praktické výuky přímo ve fungujícím dostihovém areálu. (dostihovaskola.cz)

Zaměření na dostihový sport tuto školu mírně odlišuje od druhé školy - Jezdecké Akademie, jelikož v dostihovém sportu jsou koně zpravidla mladší a trénování k rychlosti. Ve školní stáji lze však nalézt i parkurové a školní koně pro obecný výcvik.

1.3.2 Jezdecká Akademie - střední odborná škola Mariánské Lázně

Jezdecká Akademie v Mariánských Lázních nabízí dva obory prezenčního studia - čtyřletý maturitní a tříletý učební obor. Praxe pro oba obory je zajištěna ve školním závodě - v jezdeckém areálu Mariánské Lázně. (jezdeckaakademie.cz)

Na rozdíl od ostatních škol v ČR nabízí specializaci zaměřenou na klasické disciplíny jezdeckého sportu a organizaci jezdeckých v rámci České jezdecké federace (ČJF) a Mezinárodní federace (FEI). Žáci se také účastní přípravy a organizace jezdeckých soutěží a chovatelských dní.

2 Empirická část

2.1 Cíl empirického šetření

Hlavním cílem výzkumu bylo analyzovat znalosti BOZP žáků a zjistit jejich přístup k dodržování pravidel BOZP. Dalším stanoveným cílem je najít příčiny reálných či potenciálních rizikových situací, do kterých se v rámci praktické výuky (a případně i v dalším profesním životě) mohou dostat. Pro splnění cíle nalezení příčin budou zkoumány znalosti BOZP a komunikace koní, nošení ochranných pomůcek a faktory ustájení a managementu koní.

2.2 Výzkumné otázky a hypotézy

Na základě studia teorie, literární rešerše a vlastní praxe jsem připravila dotazníkové šetření. Mou hlavní výzkumnou otázkou je:

Jak mohou pedagogové zlepšit výuku BOZP?

K zodpovězení hlavní otázky je nejprve nutné najít odpovědi na dílčí otázky, které se týkají znalostí pravidel BOZP a motivací žáků.

Dílčí otázky a hypotézy jsou následující:

1. Jak mohou pedagogové motivovat žáky k dodržování pravidel BOZP?
Hypotéza: Více než 50 % žáků motivuje vysvětlení, proč mají jednotlivé zásady BOZP dodržovat.
2. Pokud žáci nenesí ochranné pomůcky, proč?
Hypotéza: Více než 50 % žáků nenesí ochranné pomůcky, protože jim nevyhovují.
3. Kolikrát se žáci dostanou v rámci praktické výuky do nebezpečné situace?
Hypotéza: Většina žáků se dostane v rámci studia alespoň jednou do nebezpečné situace.
4. Jaké jsou příčiny těchto situací? (viz. otázka č. 3)
Hypotéza: Maximálně v 60 % případů nebezpečných situací dojde k porušení pravidel BOZP ze strany žáka.
5. Umí žáci rozpoznat rizikové faktory v jednotlivých situacích?
Hypotéza: Většina žáků umí správně rozpoznat rizikové faktory na základě znalostí pravidel BOZP.

6. Rozumí žáci neverbálním signálům koně? Znají dostatečně způsoby koňské komunikace?

Hypotéza: Minimálně čtvrtina žáků chybuje ve čtení signálů těla koně.

2.3 Výzkum

2.3.1 Metodika výzkumu

Pro ověření pravdivosti hypotéz jsem připravila dotazníkové šetření určené pro studenty středních škol popsaných v Kapitole 1.3. Dotazník je pro tento výzkum vhodný, jelikož lze vyplnit distančním způsobem a nabízí možnosti kvantitativního výzkumu.

Dotazník byl rozdělen celkem do šesti sekcí, které obsahovaly otevřené a uzavřené otázky týkající se tématu bakalářské práce. Otázky byly respondentům kladeny v jednotném pořadí a jednotlivé sekce byly zaměřeny na konkrétní témata této práce a dané hypotézy. Jednotlivé sekce jsou dále popsány v následujících kapitolách.

Uzavřené otázky jsem volila tak, aby nenabízely sugestivní odpovědi a umožnily rychlé, jasné a přehledné vyhodnocení. Otevřené otázky jsem volila pro větší zaujetí respondentů, zvýšení atraktivity dotazníku a možnost zvýšení kvalitativních výpovědí tohoto výzkumu.

Dotazník celkem obsahoval 50 otázek z nichž bylo 45 povinných. Otázky, které využívaly odborné termíny či komplikovanější formulaci byly zároveň vysvětleny v popisu tak, aby se snížilo množství respondentů, kteří dotazníku nerozumí.

2.3.2 Empirické šetření

Výzkum probíhal v průběhu dubna 2021, vyplněním online anonymních dotazníků na obou školách popsaných v Kapitole 1.3. Dotazníky byly žákům předány při online výuce během třídnických hodin, případně byli žáci požádáni o jejich vyplnění v rámci domácí přípravy.

V úvodním dopise dotazníku jsem stručně seznámila žáky se svým studiem a tématem bakalářské práce. Dobu vyplňování dotazníku jsem odhadla na 15 - 20 minut přičemž myslím, že většina respondentů dotazník vyplnila rychleji. Přibližně polovina respondentů ochotně a dlouze odpovídala i na nepovinné otevřené otázky.

2.3.3 Respondenti

První část dotazníku se věnuje demografickým datům o respondentech. Výzkumu se zúčastnilo celkem **91 respondentů**, z nichž bylo 88 žen a 3 muži. Pouze jedné žákyni je více, než 21 let, ostatní žáci spadají do věku běžného pro studium střední školy, tedy 15 - 20 let. Většina respondentů (celkem 70) studuje SŠDSAJ ve Velké Chuchli, z Jezdecké Akademie

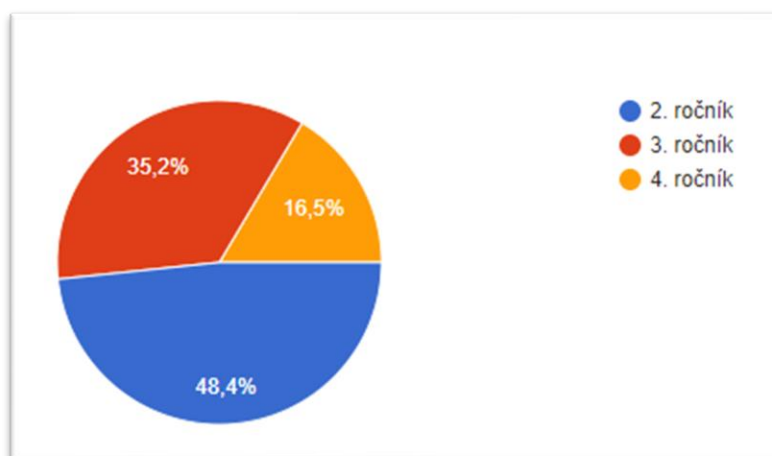
v Mariánských Lázních odpovědělo pouze 21 respondentů. 60 % respondentů studuje maturitní obor, ostatní jsou žáky tříletého učebního oboru.

Fakt, že se výzkumu zúčastnila většina žen, není překvapením. Ačkoli nejsou k nalezení přesné statistiky napříč celým spektrem jezdeckých sportů, obecně platí, že se u koní pohybují ženy v převaze - zejména v pozicích ošetřovatelek, pečovatelek, trenérek, jezdkyň a instruktorek jezdeckví. Muži se objevují zejména v rolích trenérů, chovatelů, jezdců a stájových pracovníků, dělajících fyzicky náročnou práci. Na profesionální sportovní úrovni se poměr žen a mužů vyrovnává. Na nejvyšší úrovni je naopak často mírná převaha mužů.

Poměr žen a mužů sportujících pod Českou Jezdeckou Federací přibližně odpovídá poměru zastoupení obou pohlaví na školách. (jezdci.cz)

Mezi respondenty dotazníku patří žáci studující 2., 3. nebo 4. ročník. Toto bylo ověřeno otázkou č. 2. Zastoupení v jednotlivých ročnících je vidět v následujícím grafu.

Otázka č. 2: "V jakém ročníku jste?"

(Graf č.1, Ročník studia)

První ročníky jsem do výzkumu nezařadila, jelikož z důvodu epidemie COVID-19 nebyla velkou část školního roku umožněna praktická výuka a žáci tak nemají zatím dostatečný rozsah školní praxe. Nicméně je pravdou, že součástí vzorku respondentů jsou zejména žáci jezdecky středně pokročilí až pokročilí. Nepředpokládám však, že toto by se výrazně změnilo zahrnutím žáků z prvního ročníku, jelikož daný obor studia si volí zejména žáci, kteří zkušenosti s koňmi už mají. To potvrzují i odpovědi na otázky z druhé sekce s názvem "Zkušenosti s koňmi", viz. následující kapitola.

2.3.4 Zkušenosti s koňmi

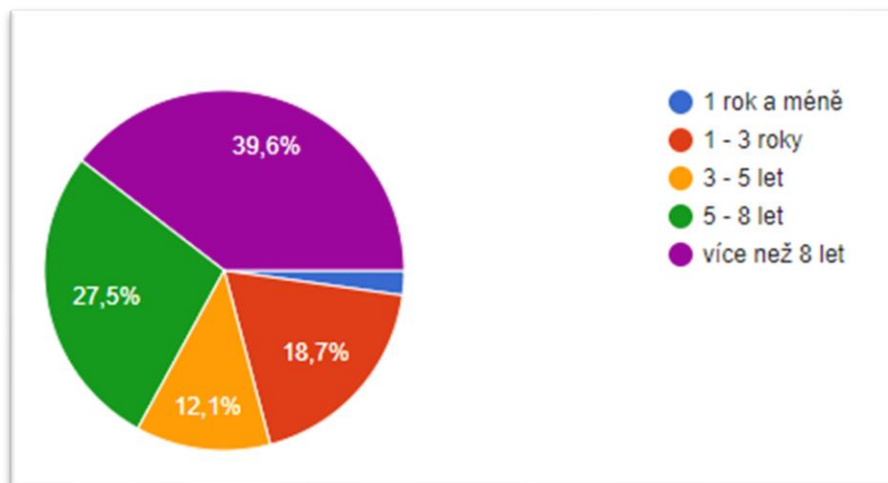
V druhé části dotazníku jsem pomocí povinných uzavřených otázek mapovala zkušenosti žáků s koňmi v rámci jejich školní praxe i mimoškolních aktivit. Tyto otázky nám lépe pomohou pochopit profil jednotlivých žáků.

Otázka č. 6: "Máte zkušenosti s koňmi (jízda na koni, péče o koně, chov apod.) i mimo praktickou výuku ve škole?"

93,4 % respondentů odpovědělo kladně, pouze 6,6 % (tedy 6 respondentů) záporně.

Otázka č. 7: "Jak dlouho aktivně docházíte ke koním/do prostředí stáje?"

Pouze minimum žáků s koňmi teprve začíná, tzn. dochází k nim 1 rok a méně (2 žáci), zatímco 67,1 % žáků mají delší než pětileté zkušenosti. Podrobněji v následujícím grafu:

(Graf č. 2, Zkušenosti s koňmi)

Otázka č. 8: "Máte vlastního koně?"

23,1 % žáků mají vlastního koně a stejný počet žáků má koně v nájmu. Všichni žáci, kteří mají vlastního koně mají zároveň zkušenosti s koňmi delší, než 5 let.

Otázky č. 9 - 13 vyzvaly žáky k sebereflexi při jednotlivých pracovních úkonech ve stáji a při jezdeckém sportu. Žáci měli hodnotit své zkušenosti výběrem ze čtyř možností

- nadprůměrně (žáci se cítí jistě a většinou nepotřebují pomoc)
- průměrně (žáci si s běžnými situacemi poradí, ale občas žádají o pomoc)
- podprůměrně (žáci si často neumí poradit a žádají o pomoc opakovaně)
- žádné

Možnost "žádné" nevybral ani jeden respondent.

	Nadprůměrně	Průměrně	Podprůměrně	Žádné
Ošetřování koně	48	41	2	0
Práce ve stáji	67	24	0	0
Práce ze země	42	42	7	0
Jízda na koni	28	58	5	0
Znalost BOZP	50	40	1	0

(Tabulka č. 2 - Sebereflexe zkušeností)

Pouze dva žáci se zkušenostmi delšími než 5 let se v některém z faktorů ohodnotili jako *podprůměrní*. 50 % žáků s kratšími, než tříletými zkušenostmi se alespoň jednou hodnotilo *podprůměrně*, ale zároveň se 75 % z nich alespoň jednou hodnotilo *nadprůměrně*.

Z tabulky je patrné, že se žáci cítí sebevědomě při práci ve stáji i ohledně svých znalostí BOZP. Naopak nejhůře hodnotí své znalosti a schopnosti při jízdě na koni a práci ze země.

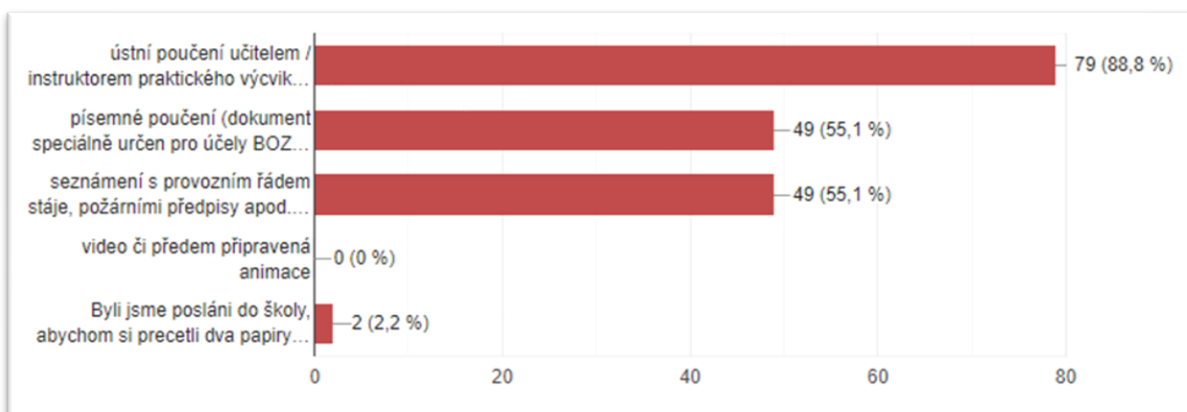
2.3.5 Poučení o bezpečnosti

Třetí sekci dotazníku byly otázky na téma poučení o bezpečnosti při praktické výuce. Nejprve byla ověřena znalost tohoto pojmu. Tři žáci pojem neznali, zbylých 88 žáků ano.

V otázce č. 15 byl následně pojem definován následující definicí: "*BOZP je zkratka pro "Bezpečnost a ochrana zdraví při práci". Pro účely tohoto dotazníku budeme BOZP považovat za soubor zásad a pravidel chování, jejichž účelem je minimalizovat rizika, možnosti ohrožení a úrazy, které by mohly nastat.*" A žáci byli dotázáni, zda definici rozumí. Tři žáci odpověděli, že rozumí "*částečně*", zatímco ostatní žáci odpověděli "ano".

Otázka č. 16 zjišťovala, zda byli respondenti poučeni o zásadách BOZP na první hodině praktického vyučování ve stáji či na smluvním pracovišti. Dva žáci poučení nebyli.

Otázka č. 17 navazovala a zjišťovala způsoby poučení. Žáci měli možnost volit více z nabízených možností i přidat svou vlastní odpověď. Tato otázka byla nepovinná, přesto ji zodpovědělo všech 89 žáků, kteří na předchozí otázku odpověděli kladně.

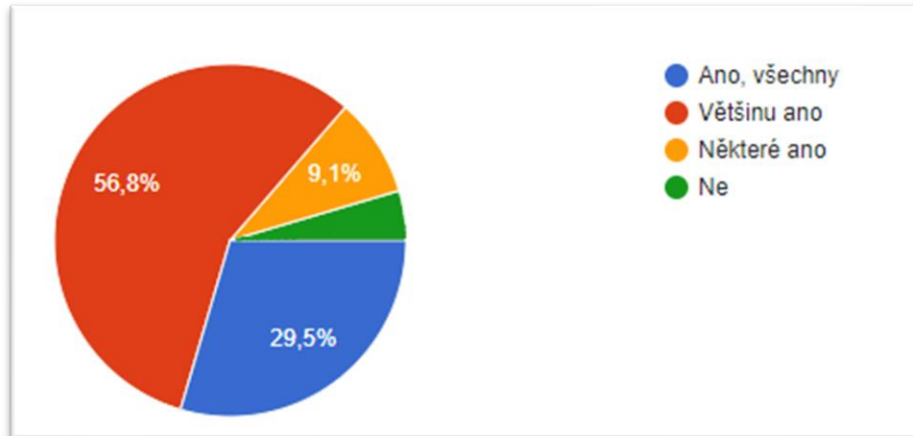

(Graf č. 3 - Poučení žáků)

88,8 % žáků bylo poučeno ústně, 55,1 % dostalo písemné poučení a stejné množství žáků se písemně seznámilo s provozním řádem stáje a případně dalšími dokumenty. Pouze 33,7 % odpovídajících žáků bylo poučeno pouze jednou z výše uvedených forem. Z 89 žáků, kteří odpověděli kladně na otázku č. 16, se 53,9 % během poučení o BOZP dovědělo nové informace, ostatní žáci se nové informace nedověděli.

S ohledem na fakt, že školení BOZP žáků musí být školou prokazatelné (viz. Kapitola 1.1.2) je překvapivé, že počet žáků, kteří byli poučeni písemně není vyšší. Možnou variantou samozřejmě je, že si žáci poučení nepamatují.

Otázka č. 19 se týkala motivace žáků k dodržování pravidel BOZP poté, co byli poučeni.

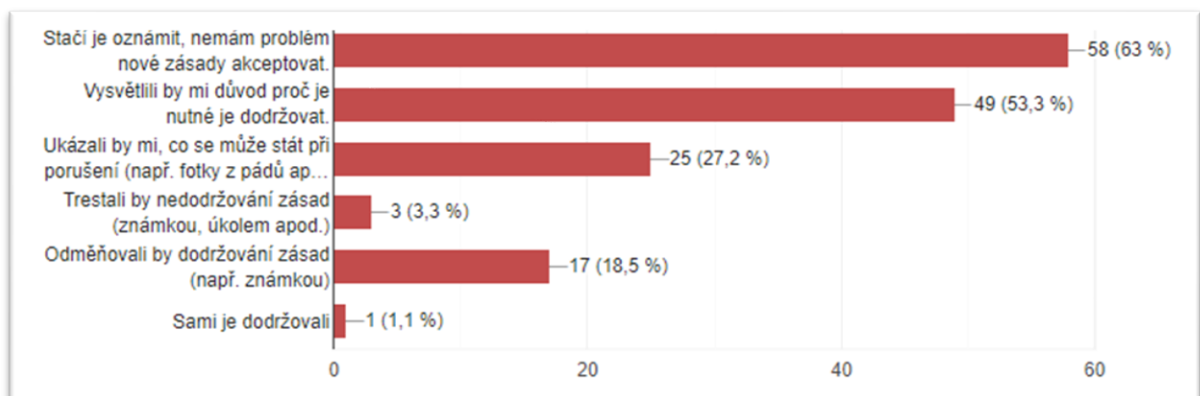

(Graf č. 4 - Motivace žáků)

Většina žáků byla motivována dodržovat většinu zásad, avšak pouhých 29,5 % bylo motivováno dodržovat všechny zásady. Tento výsledek je však překvapivý v kontextu s odpověďmi na **otázku č. 21**, ve které 63 % ze všech žáků prohlásilo, že nové zásady stačí oznámit a budou je akceptovat.

Otázka č. 20: Ze všech respondentů bylo 76,1 % následně poučeno o bezpečnosti při každé nové činnosti na pracovišti, ostatní žáci poučení nebyli.

Otázka č. 21: "Jak by Vás mohli učitelé či instruktoři motivovat k dodržování bezpečnosti?"

(Graf č. 5 - Motivace k dodržování zásad BOZP)

Z odpovědí dále vyplynulo, že 53,5 % by při poučení o BOZP uvítalo vysvětlení důvodů pro dodržování jednotlivých zásad a 27,2 % by bylo motivováno např. fotkami z pádů či videi

ukazujícími potenciálně nebezpečné situace. Naopak tresty se ukázaly jako neefektivní, motivovaly by pouze 3,3 % žáků. Odměna (např. známkou) by byla motivující pro 18,5 % žáků. Dodržování zásad BOZP je na obou školách součástí hodnocení předmětu praktické výuky.

Velice zajímavá byla i odpověď jedné respondentky, která využila možnosti vlastní odpovědi: "Sami je dodržovali".

2.3.6 Pravidla BOZP a jejich dodržování

Čtvrtá část dotazníku byla zaměřena na znalost a dodržování pravidel BOZP.

Velice překvapivým zjištěním pro mě bylo, že 37 % žáků neví, kde se v místě jejich praktické výuky nachází lékárnička a 43,5 % žáků neví, kde se nachází hasící přístroj (zjištěno z odpovědí na otázky č. 22 a 23). Značná část žáků, kteří na jednu či obě tyto otázky odpověděli záporně zároveň hodnotilo své znalosti BOZP jako nadprůměrné. Rychlé nalezení hasícího přístroje či lékárničky může být v rizikové situaci naprosto zásadní. Z tohoto důvodu bych doporučila učitelům praktického vyučování o umístění tohoto nezbytného vybavení žáky informovat.

Otázka č. 24: Má vaše jezdecká přilba tříbodový systém uchycení? (platí pro vlastní i půjčenou přilbu, kterou používáte během praktické výuky)

Tříbodové uchycení má přilba minimálně 84,8 % žáků, přičemž lze předpokládat, že totéž platí i pro 13 % žáků, kteří neví, co tento pojem znamená. Dva žáci (tedy 2,2 % respondentů) helmu s tříbodovým uchycením nemají či nepoužívají. Tato skutečnost je velice alarmující, jelikož jakákoli přilba bez tříbodového uchycení je značně nedostačující pád či jiný úraz by mohl žáka vážně ohrozit. Pochopitelnou výjimkou by bylo, pokud by takto odpověděli žáci, kteří daný pojem neznají a/nebo ti, kteří v rámci praktické výuky z jakéhokoli důvodu na koni nejezdí.

Otázka č. 25: Prosím, vyjmenujte 3 pravidla bezpečnosti u koní, která považujete za nejdůležitější.

Tuto otevřenou otázku zodpověděli všichni žáci, z čehož 18,5 % vyjmenovalo více, než tři pravidla. Nejčastěji byla zmíněna následující pravidla:

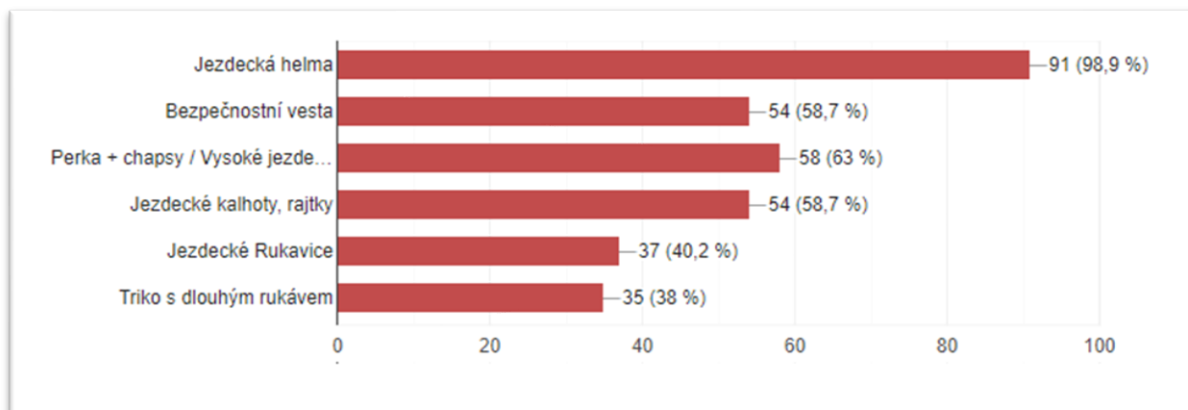
- ❖ Chovat se předvídatelně (neběhat, nechodit ke koni zezadu) - celkem 42x
- ❖ Nosit přilbu - celkem 29x
- ❖ Nosit pevnou obuv - celkem 22x
- ❖ Koně při příchodu oslovit - celkem 15x

Někteří žáci však odpověď pojali po svém, což sice často nenabídlo přesnou odpověď na otázku, ovšem oceňuji jejich pohled na tuto tematiku, např. "*Shrnula bych to do jediného bodu, a to respektovat to, že kůň je zvíře a že každý kůň je svou vlastní individualitou.*"

Otázka č. 26 Které z následujících pomůcek považujete při jízdě na koni za nutné?

Žáci měli označit všechny platné možnosti. 98,9 % žáků považuje za nutnou bezpečnostní přilbu. Jako nutné prohlašuje nošení bezpečnostní vesty celkem 58,7 %. Zajímavé je, že nutnost nošení bezpečnostní vesty prohlašuje 9,52 % žáků z Jezdecké Akademie (celkem 2 žáci), ale 74,2 % žáků (celkem 52 žáků) z dostihové školy ve Velké Chuchli.

Kompletní odpovědi jsou v následujícím grafu:

(Graf č. 5 - Nutné ochranné pomůcky)

Otázka č. 27: V jakých situacích používáte následující bezpečnostní pomůcky?

Tato otázka byla povinná, respondenti vybírali ke každé ochranné pomůcce jednu odpověď. V žádné kategorii ani jeden žák nevyužil možnost "Pouze při ošetřování", což odpovídá běžné praxi. Je obvyklé používat při ježdění a práci ve stáji či ošetřování koně stejné ochranné pomůcky, případně pro jízdu na koni využít více ochranných pomůcek, zejména nosit bezpečnostní vestu a helmu.

Při praktické výuce na SŠSDAJ je dle materiálů BOZP dostihová bezpečnostní přilba povinná při vodění koně a jízdě. Použití bezpečnostní vesty je také povinné, ovšem bez další specifikace. Každý žák Jezdecké Akademie je povinen mít vlastní jezdeckou přilbu, která je povinná při jízdě. Nošení přilby při manipulaci s koňmi není v materiálech BOZP specifikováno. Bezpečnostní vesta je na této škole povinná při jízdě na koni pro žáky do 17 let věku včetně. Na obou školách je povinná kompletní jezdecká obuv - tedy perka + chapsy či vysoké jezdecké boty, jezdecké kalhoty a jezdecké rukavice, ovšem jejich použití v jednotlivých situacích není přesně specifikováno.

	Vždy	Při jízdě	Při jízdě a ošetřování	Nikdy
Jezdecká Přilba	5,4 %	72,5 %	20,9 %	1,1 %
Bezpečnostní vesta	3,3 %	74,7 %	1,1 %	20,9 %
Kompletní jezdecká obuv	65,9 %	20,9 %	9,9 %	3,3 %
Jezdecké kalhoty	71,4 %	14,2 %	13,1 %	2,2 %
Jezdecké rukavice	10,9 %	63,7 %	16,4 %	9,9 %
Triko s dlouhým rukávem	47,2 %	32,9 %	9,9 %	10,9 %

(Tabulka č. 3 - Nošení ochranných pomůcek)

Z výše uvedených informací a tabulky s odpověďmi lze předpokládat, že většina studentů ochranné pomůcky nosí dle pravidel BOZP.

Otázka č. 28: Jaký je Váš vztah k následujícím pravidlům?

Tato otázka zkoumala porušování nejzásadnějších pravidel BOZP žáky.

	Pravidlo nedodržuji	Často poruším	Občas poruším	Pravidlo dodržuji vždy	Pravidlo neznám
Zákaz běhání	0 %	3,3 %	51,6 %	46,1 %	0 %
Správné oslovení koně	0 %	3,3 %	19,8 %	78,0 %	0 %
Nepřístupovat od zádi	4,4 %	17,6 %	51,6 %	27,5 %	0 %
Zákaz kouření	1,1 %	1,1 %	17,6 %	89,0 %	3,3 %
Udržování vzdálenosti	0 %	2,2 %	46,1 %	48,4 %	4,4 %
Bezpečnostní uzal	5,5 %	3,3 %	30,8 %	56,0 %	5,5 %
Vytažené třmeny	0 %	7,7 %	26,3 %	66,0 %	0 %
Pevná obuv	0 %	10,9 %	17,6 %	72,5 %	0 %

(Tabulka č. 4 - Dodržování pravidel BOZP)

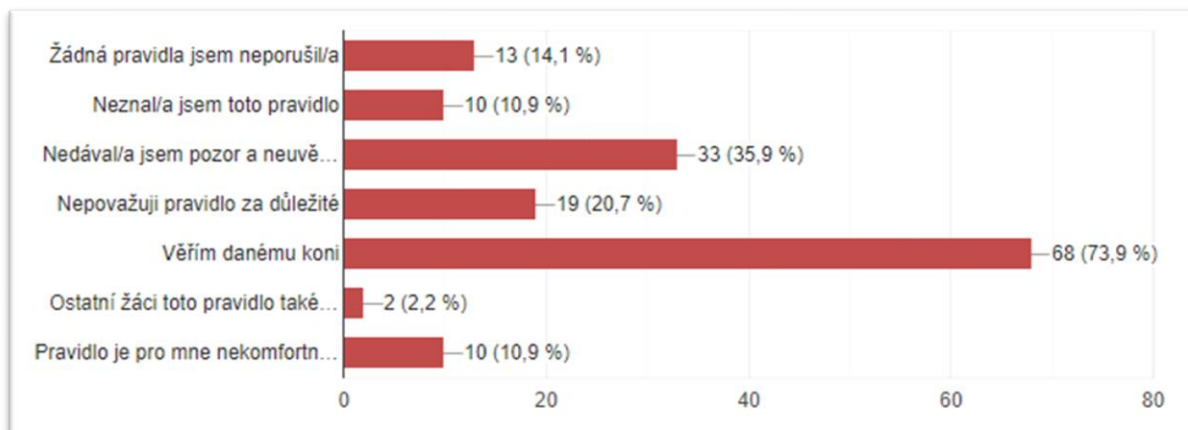
Z tabulky je patrné, že většina pravidel je žáky dodržována. Nejčastěji je porušováno pravidlo, které zakazuje běhání ve stáji či v okolí koně. Další často porušována zásada je, že není vhodné přistupovat o koni směrem od zádi, jelikož by se nás kůň mohl leknout. Ovšem s ohledem na to, že 78 % žáků koně při příchodu k němu vždy osloví je možno předpokládat, že koně o jejich přítomnosti ví a žáci se tedy nechovají zvláště rizikově. Pravidla týkající se přístupu ke koni, stejně jako pravidlo *Udržování vzdálenosti* (které dodržuje 48,4 % žáků) jsou v realitě často obtížně vykonatelná a je třeba, aby se žáci i ostatní pracovníci pohybující se ve stáji se chovali maximálně odpovědně tak, aby došlo k minimalizaci rizik.

Někteří žáci neznají (5,5 %) nebo nedodržují (taktéž 5,5 %) způsob uvázání koně na bezpečnostní uzal. Doporučuji vyučujícím poučit žáky o způsobu tohoto uvázání a jeho nutnosti, jelikož špatně uvázaný kůň může způsobit úraz sobě i okolo stojícím osobám, koním a významně poškodit i zařízení v okolí.

Zákaz kouření je z 89,0 % dodržován, avšak zbylí žáci toto pravidlo občas až často poruší. Kouření během výuky je zakázáno nejen při praktickém vyučování, ale ve stáji je obzvláště nebezpečné z důvodu možného vznícení uskladněných krmiv a podestýlky pro koně. Většina žáků, kteří ve stáji občas či často kouří zároveň neví, kde se nachází hasící přístroj. Doporučuji lepší kontrolu a důsledné vymáhání tohoto pravidla.

Otázky 29 - 32 se týkaly příčin porušování pravidel BOZP.

Otázka 29. Zaškrtněte všechny důvody, proč jste některá z pravidel porušil/a.

(Graf č. 6 - Důvody pro porušení pravidel)

Otázka 30. Docházíte-li ke koním ve volném čase, dodržujete stejná pravidla BOZP?

(Graf č. 7 - Dodržování pravidel ve volném čase)

14,1 % respondentů žádná pravidla neporušila a 10,9 respondentů porušila pravidlo z neznalosti. Nejčastějším důvodem porušení pravidel z možností nabízených v otázce č. 29 je *Důvěra v daného koně*, druhým nejčastějším důvodem je *Nepozornost*.

Stejná pravidla ve volném čase jako při praktické výuce dodržuje 60,9 % respondentů. Ti, kteří ne (celkem 36,2 %) udávají jako hlavní důvod (otevřená otázka č. 31) *Důvěru* v jejich koně a *Způsob výchovy* jejich koní.

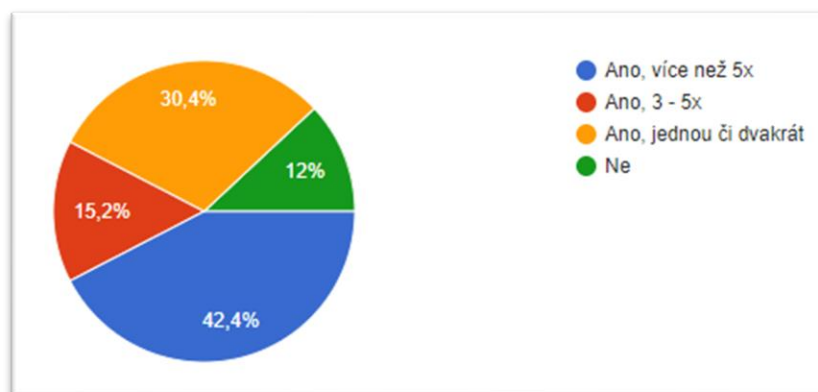
Jako další důvod pro porušení bezpečnostních pravidel (otevřená otázka č. 32, nepovinná) uvedlo 60,2 % odpovídajících nějakou *Akutní situaci* a 16,5 % lidí odpověď týkající se *Stresu*, *nestíhání* či *nedostatku pracovníků*.

Někteří žáci projevili, že otázku bezpečnosti u koní řeší komplexně, vnímají širší souvislosti a sami tvoří vlastní úsudek. Zde je citace jedné z odpovědí: *"Většinou pravidla neporušuji, jsou zavedena z nějakého důvodu, logického důvodu. Jasně, že si nepůjdu zakouřit na seno nebo nepůjdu do seníku se svíčkou abych si posvítila. Tohle bych neporušila nikdy. Většinu pravidel dodržuju, jen kůň, kterého mám v pronájmu, tak je na mě zvyklý, ne jako koně na praxi, kde každý den jim sedí na hřbetě někdo jiný, jsou pak zpruzení, vynervovaní, apod. Většina koní si myslím, že by byla úžasná pro jednoho jezdce, ale bohužel."*

2.3.7 Úrazy a nebezpečné situace

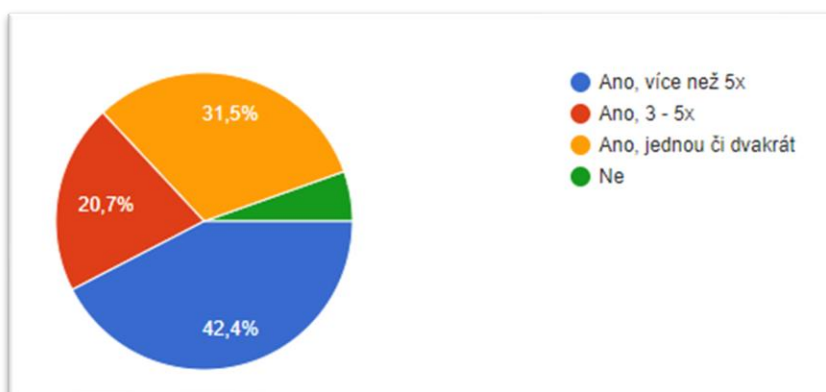
V této sekci jsem se zaměřila na úrazy a potenciálně nebezpečné situace a jejich příčiny.

Otázka č. 33: Přihodila se Vám při praktické výuce situace, kterou jste považoval/a za nebezpečnou?

(Graf č. 8 - Nebezpečné situace vlastní)

Otázka č. 34: Byl/a jste při praktické výuce svědkem nebezpečné situace?

(Graf č. 9 - Nebezpečné situace - svědci)

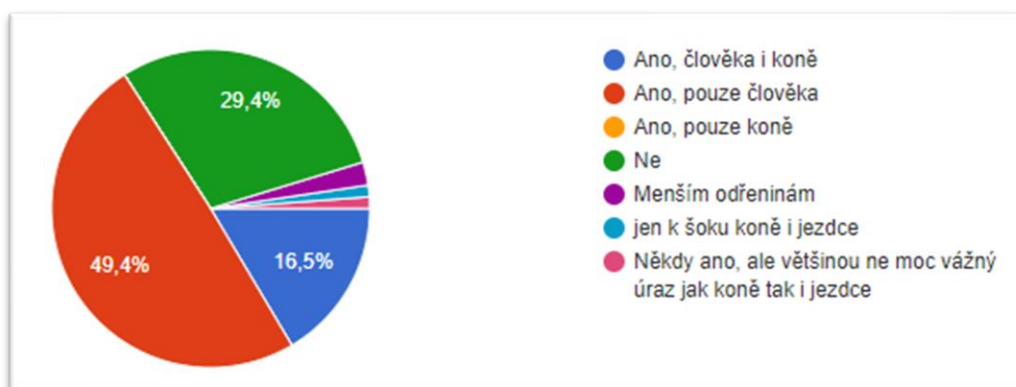
Z výše uvedených grafů jednoznačně vyplývá, že nebezpečné situace nejsou výjimečné. Pouze 12 % respondentů se do nebezpečné situace osobně nedostalo a 5,4 % respondentů nebylo žádné takové situace svědkem. Průměrně se žák do nebezpečné situace sám dostal minimálně 3,6krát a byl svědkem takovéto situace min. 3,9krát.

Příčiny rizikových situací byly různorodé, v otázce č. 35 měli respondenti za úkol uvést převažující důvody, proč nebezpečné situace nastaly:

- ❖ 22,8 % - Nebylo dodrženo pravidlo pohybu po stáji / přístupu ke koni
- ❖ 9,8 % - Nenošení ochranných pomůcek
- ❖ 73,9 % - Kůň se lekl neživého předmětu
- ❖ 76,1 % - Kůň se lekl živého předmětu
- ❖ 70,7 % - Koně poplašil jiný kůň
- ❖ 28,3 % - Agresivita koně či koní
- ❖ 71,7 % - Nadměrná energie koně
- ❖ 10,9 % - Nevhodné vybavení koně
- ❖ 12,2 % - Jiný důvod, většinou žáci uvedli jiné nevhodné chování koně

Z výše uvedeného je patrné, že některé důvody souvisí s dodržováním pravidel BOZP, avšak mnohem častější příčinou je *Úlek a poplašení koně* či jiné nevhodné chování. Na otázku č. 36, ve které měli žáci možnost detailního popisu situací odpovědělo 55 respondentů. V 35 případech se jednalo o *Úlek koně* a v 42 situacích uvádí žáci jako důvod *Nezkušenosti či nedostatečnou připravenost koně*, v 12 případech v kombinaci s *Nezkušeným jezdcem*. V 9 odpovědích žáci uvedli, že nebylo možné situaci zabránit, v 19 situacích sami navrhli způsob prevence rizika.

Otázka č. 37: Došlo v dané situaci k úrazu?

(Graf č. 10 - Úrazy)

V 69,5 % případů došlo v situacích k úrazu. Téměř v 49,4 % došlo k úrazu člověka a v 16,5 % případů došlo k úrazu člověka i koně.

Otázka č. 38: Poučil/a jste se z dané situace? Jak?

Z 50 odpovědí na tuto otázku se 23 respondentů ze situace poučilo, 8 žáků ne a 19 žáků nevědělo, jak se z dané situace poučit. Doporučuji učitelům praktického vyučování dané nebezpečné situace poté, co se stanou, s žáky znovu probrat formou diskuze či řízené debaty a využít potenciálu, který nabízí ke zvýšení bezpečnosti.

V této sekci byla mnohokrát zmíněna agresivita koní ve školní stáji (celkem u 42,5 % respondentů), špatný management koně (celkem u 22,8 % respondentů) přičemž v některých případech studenti tyto faktory uvádí jako příčiny nebezpečných situací.

2.3.8 Rozpoznání rizik

V této části dotazníku byli žáci seznámeni s fotografiemi, které jasně prezentují některá možná rizika. Ke každé fotografii byli dotázáni na míru rizika, kterou podle nich daná situace představuje na následující škále: **velmi bezpečná - mírně nebezpečná - nebezpečná - velmi nebezpečná**. Následně byli ke každé fotografii pro zdůvodnění své odpovědi pomocí povinné otevřené otázky.

Hlavním záměrem této části dotazníku bylo zjistit schopnost žáků rozpoznat jednotlivá rizika. Každá situace zároveň zobrazuje příznivé faktory, kde lze z reakce koně vyčíst, např. je znát, že kůň je na danou situaci trénován a cítí se v klidu.

Odpovědi žáků byly vyhodnoceny (v Tabulce č. 5 na konci této kapitoly) dle množství rizik, které žáci rozpoznali. Zároveň bylo zkoumáno množství tzv. "komplexních odpovědí", ve kterých žáci rozpoznali min. jedno z rizik, ale zároveň zmínili alespoň jeden příznivý faktor či jiným způsobem prokázali porozumění situaci. To ukazuje na pokročilou znalost pravidel BOZP a celkovou schopnost žáka samostatně uvažovat a zhodnocovat situaci.

Otázky 39. - 40. se týkaly následující situace:

(Obrázek č. 7 - Běžící člověk)

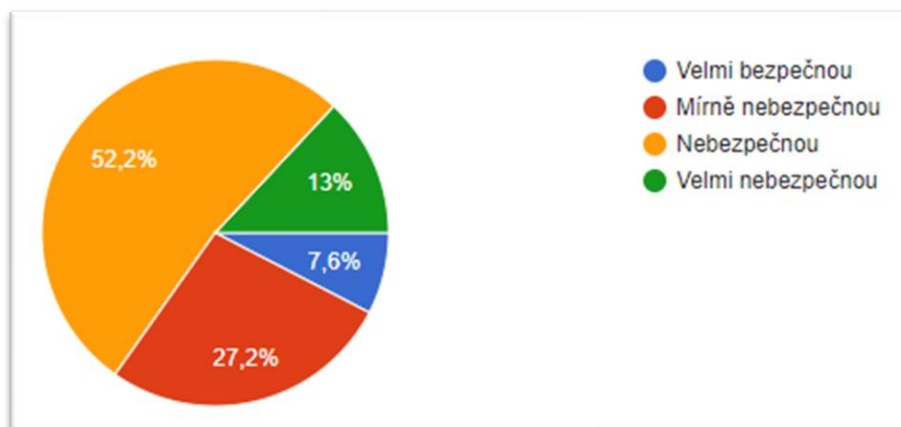
Tato fotografie ukazuje situaci z jezdeckých her. Jsou na ní zobrazena následující rizika:

- ❖ kůň má nevhodné vybavení - provazovou ohlávku, k ní připnuté vodítko, hrozí šlápnutí do vodítka a poranění/splašení koně
- ❖ žena běží - riziko splašení koně

- ❖ žena je za zádí koně - ke koni se nesmí přistupovat zezadu, hrozí kopnutí koně
- ❖ velké množství předmětů na jízdárně - hrozí úraz koně

Příznivé faktory:

- ❖ kůň vyjadřuje klid
- ❖ kůň je pro tento typ práce speciálně trénován
- ❖ kůň dává postavením svého těla najevo, že o ženě ví a kopnutí/úlek je nepravděpodobné

(Graf č. 11 - Vnímání rizik na Obrázku č. 7)

Z grafu je patrné, že žáci situaci posuzují velmi různorodě. To dokazují i různorodá odůvodnění, např.

"Dělám přirozenou komunikaci, takže mi to nepřijde nebezpečné. Koně jsou na to naučené a při těchto situacích by se neměli vůbec hýbat."

"To záleží na tom, v jakém výcvikové fázi kůň je - může to být pro oba bezpečné i nebezpečné. Pokud kůň prošel kvalitním výcvikem, tak tato situace je pro něj známá a nevyplaší ho - typická příprava pro koně pro hiporehabilitaci."

"Tak je tam spousta věcí co se může stát koni i člověku , kůň si může šlápnout na vodítko které leží na zemi před ním a má ho zapnuté nebo kůň se může spláshit a srazit tu slečnu nebo ji pokopat"

Otázky 41 - 42 se týkaly této situace

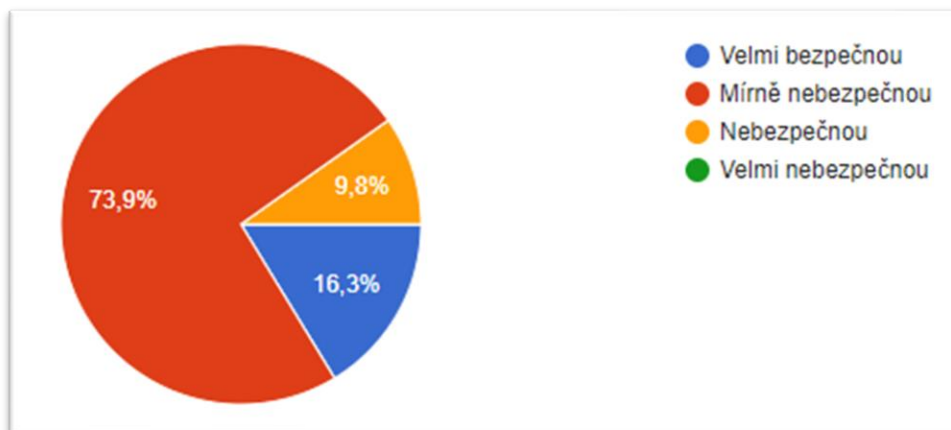
(Obrázek č. 8 - Ve výběhu)

Fotografie zobrazuje dva koně, kteří jsou ve výběhu společně s ženou. Rizikové faktory:

- ❖ žena nemá vhodnou obuv
- ❖ žena stojí před koňmi, hrozí úraz v případě hrábnutí koně přední končetinou

Příznivé faktory:

- ❖ koně se projevují klidně
- ❖ koně mají dostatek prostoru pro útek v případě úniku

(Graf č. 12 - Vnímání rizik na Obrázku č. 8)

Mezi žáky byla v posouzení míry bezpečnosti této situace výrazně vyšší shoda než v předchozím případě. Přesto někteří považovali za situaci za *velmi bezpečnou* a jiní *nebezpečnou*. Celkem 9 z 15 žáků, kteří považovali situaci za *velmi bezpečnou* si pravděpodobně nevěštilo nevhodné obuvi ženy, jelikož ji vůbec neuvedli jako možné riziko.

Otázky 42 - 43 se týkaly následující situace

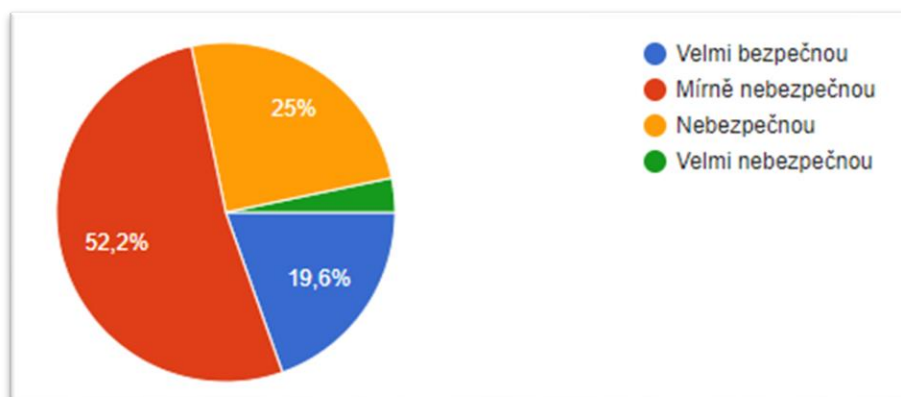
(Obrázek č. 9 - Triky)

Fotografie zobrazuje situaci z tréninku s gymnastickým míčem. Na fotografii jsou následující rizikové faktory:

- ❖ žena nemá jezdeckou přilbu
- ❖ žena nemá korektní jezdecký oděv - rukavice, jezdecké boty, jezdecké kalhoty
- ❖ kůň není řádně nauzděn
- ❖ míč může prasknout, hrozí úlek koně
- ❖ kůň může po míči sklouznout, hrozí úraz

Příznivé faktory:

- ❖ kůň je soustředěný a klidný (lze poznat dle natočení uší koně)
- ❖ kůň má kolem sebe dostatečné množství prostoru pro případný úlek
- ❖ jezdčynie má typ sedla, ke kterému nepoužívá třmeny a nehrozí tedy zachycení nohy ve třmenu

(Graf č. 13 - Vnímání rizik na obrázku č. 9)

Situace na tomto obrázku byla opět hodnocena velmi různorodě. Jezdkyni bylo nejčastěji vytknuto nenošení helmy.

Otázky 45 - 46 se týkaly následující situace

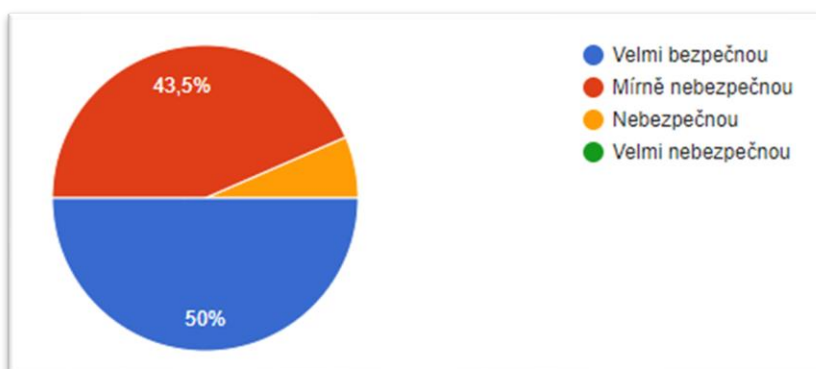
(Obrázek č. 10 - Ošetřování)

Fotografie zobrazuje běžnou situaci při ošetřování koně v uličce stáje. Na fotografii jsou následující rizikové faktory:

- ❖ žena nemá přilbu
- ❖ kůň má nastražené uši - aktuálně sleduje dění, hrozí úlek
- ❖ žena nevěnuje koni pozornost

Příznivé faktory:

- ❖ žena je ve správné pozici vůči koni
- ❖ kolem koně je dostatečný prostor
- ❖ kůň je přivázaný na bezpečné "panic" karabině

(Graf č. 14 - Vnímání rizik na Obrázku č. 10)

Zde se jedná o relativně bezpečnou situaci, čemuž odpovídá i hodnocení žáků. Cituji některé komplexní odpovědi: "Nevnímám situaci jako nebezpečnou. Kůň je přivázaný, v jeho okolí nejsou žádné zdraví ohrožující předměty a člověk je taky přijatelně oblečený a dodržuje určitou bezpečnou vzdálenost své hlavy od koňské nohy."

"Koník je bezpečně uvázan do uličky kde momentálně nikdo neprochází boty jsou na ošetřování koně v pořádku při stoupnutí na nohu by se nemělo nic stát a při případném kroku vpřed koně se koňská noha nestřetne s hlavou ošetřovatelky."

Celkové množství rozpoznávaných rizik a komplexních odpovědí lze ukazuje následující tabulka:

Počet žáků, kteří rozpoznali rizika →		Žádné riziko	1 - 2 rizika	3 a více rizik	Komplexní odpověď
Počet rizik na fotografii ↓					
Fotografie 1	4	10	54	27	16
Fotografie 2	2	7	75	5	9
Fotografie 3	5	11	74	6	6
Fotografie 4	3	45	43	3	4

(Tabulka č. 5 - Rozpoznání rizik)

Poznámka k tabulce: tzv. komplexní odpovědi se v tabulce zobrazí dvakrát, ve Sloupci 3 - 5 dle počtu rizik, které žák zaznamenal a zároveň v Sloupci 6.

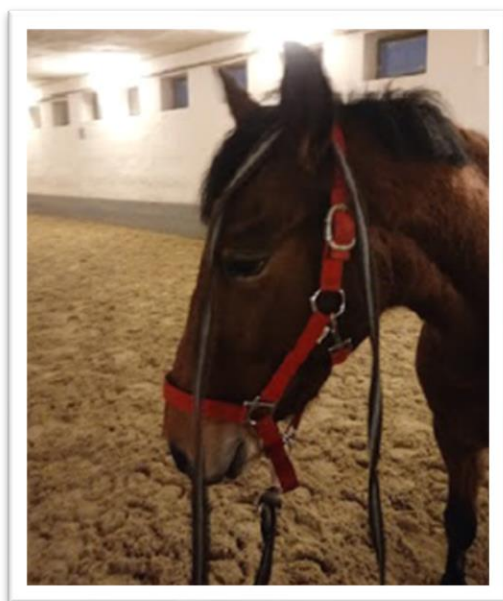
Otázky č. 47 - 49 byly opět doplněny fotografiemi a žáci měli za úkol rozpoznat neverbální komunikační signály koně. Otázky byly otevřené a žáci vypisovali vlastní odpovědi, aby se zabránilo sugesci.

(Obrázek č. 11 - Zívání)

Kůň v otázce č. 47 zívá, což může vyjadřovat únavu, ale zívání se často objevuje jako tzv. konejšivý signál či přeskokové chování. Kůň tímto způsobem komunikace může dát najevo nahromaděné napětí a touhu předejít konfliktu.

Na otázku "Jak se cítí tento kůň?" odpovědělo 93,4 % žáků "unaveně" či "ospale", 4,3 % neodpověděli či neznali odpověď a pouhá 2,2 % žáků (tzn. 2 žáci) uvedla další možný důvod pro zívání.

(Obrázek č. 12 - Ústrn)

Fotografie, která je součástí otázky č. 48 ukazuje koně, který má evidentně stažené a ztuhlé tělo, "mrtvý" pohled, ztuhlý pysk a jehož uši jsou v napětí. Kůň je v nestandardní situaci - má lonž omotanou okolo ucha. Z fotografie lze usoudit, že se kůň necítí dobře, je v napětí, možná i tzv. "rezignaci". Kůň se blíží stresové reakci, kterou označujeme jako "ústrn". Tento způsob komunikace koně používají, pokud jsou ve stresu a je často k vidění ve stájích, kde se střídá velké množství lidí.

Kůň, který se takto projevuje může při větší míře přepětí přejít v jednu ze stresových reakcí - útok, útěk, což může ohrozit jeho i ošetřující personál. Většina žáků popsala koně jako "smutného", "unaveného" či "otráveného", což lze uzнат jako relativně správnou odpověď. 7,7 % žáků popsali koně jako "apatického" či "ve stresu", což je velmi správně, zatímco 28,6 % žáků usoudilo, že kůň "je v klidu" a "nic mu nevadí".

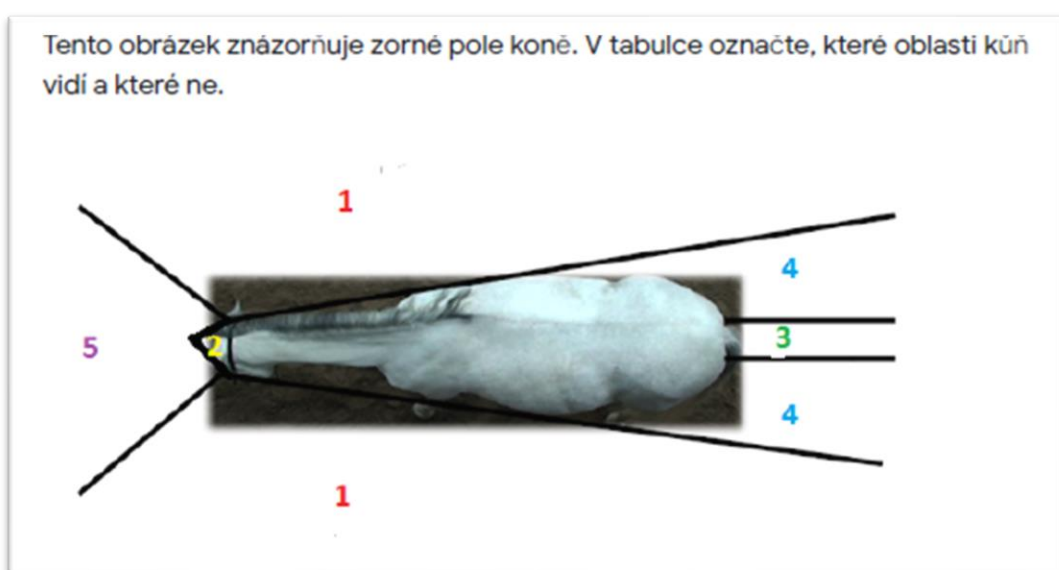

(Obrázek č. 13 - Napětí)

Otázka č. 49 zobrazovala koně, který je evidentně v napětí, má viditelné bělmo, nastražené uši a ztuhlé pysky. Kůň se pravděpodobně bojí a je ve stresu - podnětem může být cokoli od nervózního jezdce, přes neznámý předmět po odcházející koně. Důležité je vědět, že je třeba koně uklidnit, jinak hrozí jeho splašení. Na tuto otázku odpovědělo správně 90,1 % žáků, 9,9 % žáků odpovědělo chybně či odpověď nevědělo.

Otázky č. 47 - 49 se týkaly čtení signálů koně. Alespoň jednou chybovalo 30,2 % žáků.

Poslední otázka dotazníku byla zaměřená na zorné pole koně. To je důležité zejména s ohledem na přístup ke koni a pochopení tréninkových principů. Žáci byli požádáni, aby pro jednotlivé oblasti dle obrázku označili, zda kůň v dané oblasti vidí dobře či špatně a zda používá jedno či obě oči.

(Obrázek č. 14 - Zorné pole koně, test)

Zde je nutno podotknout, že volba nabízených odpovědí ohledně oblasti č. 1 nebyla z mé strany vhodně zvolená. Kůň kouká do oblasti č. 3 na pravé straně pravým okem, na levé straně levým okem a nebylo tedy zcela jasné, zda je správná odpověď "kůň vidí dobře, používá obě oči" či "kůň vidí dobře, používá jedno oko". Ve vyhodnocení chybovosti jsem uznala obě odpovědi jako správné, což může mírně zkreslit reálné hodnocení znalostí žáků v jejich prospěch. Nicméně i s tímto ústupkem 16,4 % žáků udělalo jednu chybu, 26,8 % žáků udělalo dvě chyby a tři a více chyb udělalo 14,2 % žáků. Správně na všechny části otázky odpovědělo 42,6 % žáků.

2.4 Výsledky

Hypotéza č. 1: Více než 50 % žáků motivuje vysvětlení, proč mají jednotlivé zásady BOZP dodržovat.

Tato hypotéza se **potvrdila** v odpovědích respondentů na otázku č. 21, ve které celkem 53,3 % žáků odpovědělo, že by bylo více motivováno, pokud by jim bylo podáno vysvětlení pro jednotlivá pravidla BOZP. Zde je však nutno podotknout, že zároveň 63 % respondentů toto vysvětlení nutně nepožaduje a připadá jim dostatečné i pouze zavedené pravidlo.

Hypotéza č.2: Více než 50 % žáků nenosí ochranné pomůcky, protože jim nevyhovují.

Tato hypotéza se **nepotvrdila**, většina žáků ochranné pomůcky nosí a ti, kteří ne uvádí diskomfort pouze v 20,9 % případů. Výrazně častějším důvodem pro nenošení pomůcek je dle slov žáků fakt, že důvěřují jednotlivým koním a při práci s nimi či jízdě na nich pomůcky nenosí.

Hypotéza č. 3: Většina žáků se dostane v rámci studia alespoň jednou do nebezpečné situace.

Tato hypotéza se **potvrdila**, z odpovědí na otázky č. 33 - 34 se prokázalo, že průměrně se žák do nebezpečné situace sám dostal minimálně 3,6krát a byl svědkem takovéto situace min. 3,9krát

Hypotéza č. 4: Maximálně v 60 % případů nebezpečných situací dojde k porušení pravidel BOZP ze strany žáka.

Tato hypotéza se **potvrdila**, ve většině situací byla nebezpečná situace způsobená více faktory, ovšem v nejvyšším počtu případů sehrál významnou roli úlek koně či způsob jeho managementu, výcviku a ustájení. V 22,8 % případů přispělo k nebezpečné situaci nedodržení pravidla pohybu po stáji či přístupu ke koni a v 9,8 % případů nenošení ochranných pomůcek.

Hypotéza č. 5: Většina žáků umí správně rozpoznat rizikové faktory na základě znalostí pravidel BOZP.

Tato hypotéza se **potvrdila** v šesté sekci dotazníku, ve které byli žáci seznámeni s fotografiemi ze situací a požádáni o určení míry rizika a zdůvodnění svých odpovědí. Většina žáků správně rozpoznala min. 1 - 2 rizika, která osobám a koním na fotografii hrozila. Z celkových 364 odpovědí na otázky č. 38 - 46 v 36 případech prokázali žáci opravdu pokročilou znalost BOZP, jelikož nejen, že rozpoznali rizika, ale byli schopni na základě signálů koně a drobných detailů zohlednit celkový emoční a tréninkový stav koně, či jiné příznivé faktory.

Hypotéza č. 6: Minimálně čtvrtina žáků chybuje ve čtení signálů těla koně.

Tato hypotéza se **potvrdila** v šesté sekci dotazníku v otázkách č. 47 - 50. V těchto otázkách chybovalo alespoň jednou 59,2 %, přičemž 21,8 % žáků chybovalo dvakrát a vícekrát.

2.5 Doporučení

S ohledem na výsledky výzkumného šetření doporučuji následující:

- ❖ Zpřehlednit způsob poučení žáků ohledně BOZP, tedy doplnit pravidelné ústní poučení žáků i o písemnou formu a během nových činností praktické výuky dále provádět poučení BOZP
- ❖ Motivovat žáky k dodržování pravidel BOZP pomocí vysvětlení důvodů, a objasnění konkrétních pravidel BOZP, zejména týkajících se:
 - Nošení ochranných pomůcek
 - Kouření ve prostoru pracoviště
 - Pravidel pohybu po stáji
 - Umístění lékárničky
 - Umístění hasícího přístroje
 - Zorného pole koně
- ❖ V rámci BOZP i tréninku koně tematizovat chování člověka při úleku koně tak, aby bylo možné tomuto předejít či minimalizovat dopady.
- ❖ Ověřit vyhovující krmný a výběhový management koní s ohledem na přílišné množství energie a agresivitu koní, jelikož toto se ukazuje jako velmi častou příčinou úrazů.
- ❖ Aktivně debatovat a diskutovat po proběhlých nebezpečných situacích se žáky tak, aby mohly být objasněny jednotlivé příčiny a žáci byli samostatně vedeni k aktivní prevenci rizik a komplexnímu pohledu na otázku bezpečnosti
- ❖ Zařadit do praktické i teoretické výuky čtení neverbálních signálů koně, konejšivých signálů a dalších způsobů koňské komunikace ve větším rozsahu

V případě, že budou výše uvedená doporučení přijata věřím, že dojde nejen ke zvýšení bezpečnosti pro žáky i další pracovníky stáje, ale zároveň ke zvýšení spokojenosti koní, zmírnění stresu a zlepšení celkové atmosféry.

3 Závěr

Bezpečnost nejen v jezdeckém sportu nikdy není možné zcela zaručit. Úkolem pedagogických pracovníků, vedení školy a všech dalších osob podílejících se na výcviku a vzdělávání budoucích jezdců a chovatelů koní je bezesporu naučit je bezpečnému chování a prevenci rizik při práci.

Teoretická část mé práce měla za cíl zejména analýzu rizik a příčin potenciálních nebezpečných situací, ke kterým může při školní výuce vybraných oborů dojít. Na teoretickou část navazovalo empirické šetření, které potvrdilo pět z šesti uvedených hypotéz.

Cíl empirického šetření byl splněn i díky nadstandardní spolupráci s oběma dotázanými středními školami. Žáci obou škol ochotně odpovídali na všechny otázky poměrně rozsáhlého dotazníku, čímž mi byl umožněn komplexní vhled do celé problematiky BOZP při praktické výuce jezdeckví. Pět z šesti hypotéz uvedených v této práci byly potvrzeny.

V rámci empirického šetření se prokázala jasná schopnost některých žáků hluboce a konstruktivně přemýšlet nad vzniklými ohrožujícími a potenciálně nebezpečnými situacemi a touha tyto situace konzultovat. Tato schopnost by měla být dále rozvíjena v rámci hodin praktického vyučování a odborného výcviku konstruktivní formou. Oběma školám, jejichž žáci se zúčastnili dotazníkového šetření byly předány anonymní výsledky a doporučení uvedená v této práci.

4 Přílohy

4.1 Příloha č. 1 - Záznam o úrazu SEVT

Právnícká osoba vykonávající činnost školy nebo školského zařízení (název, sídlo, IČ):		ZÁZNAM O ÚRAZU (DÍTĚTE, ŽÁKA, STUDENTA)	
Škola, školské zařízení (např. ZŠ, SŠ):		Pořadové číslo záznamu o úrazu / školní rok:	
Jméno a příjmení zraněné/ho:		Datum narození:	Třída, ročník:
Místo trvalého pobytu zraněné/ho:		Jméno, příjmení a místo trvalého pobytu zákonného zástupce:	
Datum úrazu:	Čas:	Místo:	Zákonný zástupce vyrozuměn
			Datum: Čas: Způsob:
Zdravotnické zařízení, kde byl zraněný ošetřen, léčen:		Šlo o úraz smrtelný?	Datum úmrtí:
Popis události:		Druh činnosti:	
Zraněná část těla:		1. Vyučovací hodina	
Předpokládaná příčina úrazu:		2. Přestávka	
Lze předpokládat zavinění zraněné/ho jiné osoby?		3. Praktické vyučování nebo praktická příprava	
Věc, kterou bylo zranění bezprostředně způsobeno:		4. Pěstičské práce, praktické činnosti a dílny	
Preventivní opatření, které mělo úrazu předjet a bylo školou nebo školským zařízením přijato v době před úrazem:		5. Tělesná výchova – skupinová činnost	
		6. Tělesná výchova – individuální činnost	
		7. Školní výlet	
		8. Sportovní akce a soutěže	
		9. Kurzy plavání, lyžování a sportovně-turistické kurzy	
		10. Jiné činnosti	
Byl úraz způsoben nebo ovlivněn jinou osobou (jméno, příjmení, místo trvalého pobytu) či vznikl následkem spolupůsobení přírodních živlů nebo zvířat?			
Jména, příjmení a podpis svědků:			
Datum sepsání záznamu:	Jméno, příjmení, funkce a podpis osoby vykonávající dohled v době úrazu:	Podpis zraněného (umožňuje-li to jeho stav):	Jméno, příjmení a podpis vedoucího zaměstnance, razítko:
Aktualizace Datum:	Byla poskytnuta náhrada za bolest?		Jméno, příjmení a podpis vedoucího zaměstnance, razítko:
	Byla poskytnuta náhrada za ztížení společenského uplatnění?		
	Jedná se o úraz smrtelný?	Datum úmrtí:	

SEVT 49 156 0

013

1554/2013

49156000

zdroj: https://img1.sevt.cz/Files/_t_/Images/49156000_800_800_wm_fit.jpg

5 Seznam použité literatury

Knižní zdroje

1. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. Praha: Portál, 2005. ISBN 9788071789239.
2. ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1993, 415 p. ISBN 80-7066-534-3
3. THOMAS, Heather Smith. *Výcvik a chov koní: základní práce, zapřahání, ježdění*. Přeložil Dominika ŠVEHLOVÁ. Praha: Knižní klub, 2015. Příručka pro chovatele. ISBN 978-80-242-5067-0.
4. RUDOLF, Ladislav. *BOZP ve školských zařízeních*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013. ISBN 978-80-7464-374-3.
5. DRAAISMA, Rachaël. *Konejšivé signály a řeč těla u koní*. Přeložil Dominika ŠVEHLOVÁ. Jihlava: Arcaro, 2018. ISBN 9788090712737.
6. VERSCHURE, Janine. *Trénink koně*. Čestlice: Rebo Productions, 2004. ISBN 8072343033.
7. DUŠEK, Jaromír. *Chov koní*. Vyd. 3. Praha: Brázda, 2011. ISBN 978-80-209-0388-4.
8. ROMANĚNKO, Jan a Pavel SKÁCELÍK. *BOZP a PO v příkladech školské praxe*. 2. vydání. Karviná: Paris, 2018. ISBN 978-80-8717-340-4.
9. MAHLER, Z. (1995). *Člověk a kůň*. České Budějovice: Dona. 183 s. ISBN 80-85463-52-0
10. MICKLEM, William. *Příručka jízdy na koni*. V Praze: Knižní klub, 2004. Universum (Knižní klub). ISBN 80-242-1226-9.
11. ZEMAN, Petr. *Česká bezpečnostní terminologie: výklad základních pojmů*. 1. vyd. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 2002, 186 s. ISBN 80-210-3037-2.

Internetové a další zdroje

1. Vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, ve znění pozdějších předpisů.
2. Vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů
3. DR. HAYES, Karen. Understand Your Horse's Eyesight. *Horse&Rider* [online]. 17. 3. 2015 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://horseandrider.com/horse-health-care/horse-vision-and-eyesight>
4. PRIESTLEY, Catherine. Some horse riders dislike body protectors. *The Northern Echo* [online]. 25. 11. 2013 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://www.thenorthernecho.co.uk/opinion/leader/10824857.horse-riders-dislike-body-protectors/>
5. *Skripta ZZVJ*. Praha: ČJF, ročník 2015. [cit. 2021-03-21]. Dostupné také z: [http://www.cjf.cz/files/stranky/vzdelavani/zzvj/2018\)/CJF%20skripta.pdf](http://www.cjf.cz/files/stranky/vzdelavani/zzvj/2018)/CJF%20skripta.pdf)
6. *Bezpečnost a ochrana zdraví při práci v zemědělství: (pracovní rizika v rostlinné a živočišné výrobě a na pracovištích obdobného charakteru)* [online]. Vyd. 2. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, c2008 [cit. 2021-03-21]. ISBN 978-80-86973-96-8.

7. *Aby ve stáji nehořelo* [online]. equichannel.cz, 13. 06. 2014 [cit. 2021-4-4]. Dostupné z: <https://www.equichannel.cz/aby-ve-staji-nehorelo>
8. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění účinném od 25. 8. 2020 [online] [cit. 2021-03-14].
9. Školní řád SŠDSAJ Velká Chuchle, dostupné z: https://www.dostihovaskola.cz/uploads/editor/files/Skolni_rad_2017_2.pdf
10. BURDOVÁ, Michaela. *Jezdectví - nejkratší cesta k invaliditě?* [online]. equichannel.cz, 13. 06. 2014 [cit. 2021-4-4]. Dostupné z: <https://www.equichannel.cz/jezdectvi-nejkratsi-cesta-k-invalidite>
11. Josef Pros. *Dokumentace k zajištění BOZP* [prezentace, přednáška]. 24.11.2019, ČVUT, online.
12. Vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů
13. JUNGHANSOVÁ, Kateřina, MVDR. *Nekonfliktní ošetření koně, 2020* [online]. , 86 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://katerina-junghansova.cz/3d-flip-book/ebook-nekonfliktni-osetreni-kone/>
14. Zjištění váhy dospělého koně. *Centrum Krmiv* [online]. [cit. 2021-4-4]. Dostupné z: <http://www.centrumkrmiv.cz/post/zjisteni-vahy-dospelého-kone-4/>
15. H I P O T E R A P I E zdroj potěšení nebo příčina dětských úrazů? Blažek D., Pavlíček P., Havelková Š., Mixová D., Dlask K. FN v Motole, Klinika anesteziologie a resuscitace 2.LF UK a IPVZ
16. Zjištění váhy dospělého koně. *Jezdím na koni* [online]. [cit. 2021-4-4]. Dostupné z: <https://www.jezdimnakoni.cz/jak-vybrat-jezdeckou-helmu/>
17. Seznam platných mezinárodních zkušebních norem pro jezdecké přilby vydaný FEI, přeložený ČJF 9. května 2015, http://www.cjf.cz/files/stranky/dokumenty/pravidla/V%C3%BDklady%20pravidel/FEI_HELMY_PREKLAD_CZE.pdf
18. Jak vybrat jezdeckou vestu. *Jezdím na koni* [online]. [cit. 2021-4-4]. Dostupné z: <https://www.equiservis.cz/jak-vybrat-bezpecnostni-vestu-46542cz1065/>
19. Očkování: Tetanus. *Očkovací centrum* [online]. [cit. 2021-4-7]. Dostupné z: <https://www.ockovacentrum.cz/cz/tetanus>
20. Očkování. *CSPDS* [online]. [cit. 2021-4-7]. Dostupné z: <https://www.cspds.cz/542-jezdec-na-zvireti-v-silnicnim-provozu>
21. Jezdec na zvířeti v silničním provozu. *BOZP* [online]. [cit. 2021-4-7]. Dostupné z: <https://www.bozp.cz/aktuality/jak-motivovat-zamestnance-k-bozp/>
22. Statistiky čjf. *Jezdci.cz* [online]. [cit. 2021-4-7]. Dostupné z: <https://www.jezdci.cz/clanky/statistiky-cjf-jezdeckemu-sportu-vladnou-zeny-muzu-je-jen-12-procent/>

6 Seznam obrázků

1. Maslowova pyramida potřeb. [cit. 2021-03-14]. Dostupné z:
<https://www.filosofieuspechu.cz/wpcontent/uploads/2011/03/Maslow2.jpg>
2. Komunikační signály uší. [cit. 2021-03-14]. Dostupné z:
<https://sielearning.tafensw.edu.au/MPR/8131G/equine/Behaviour/Normal/Images/Ears.gif>
3. Zorné pole koně. [cit. 2021-03-17]. Dostupné z:
<https://www.equichannel.cz/data/imgs/00157337l.jpg>
4. Bezpečný žlab. [cit. 2021-03-14]. Dostupné z:
<http://www.braeuer.cc/media/W/160/bilder/pferde/bild19.jpg>
5. Jezdecké přilby, upraveno. [cit. 2021-04-20]. Dostupné z:
<https://www.heapco.cz/content/images/product/default/15495.jpg> a
<https://keyassets.timeincuk.net/inspirewp/live/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/Champion-CPX3000.png>
6. Korektně oblečený jezdec. [cit. 2021-04-14]. Dostupné z:
https://www.elandlodge.com/media/catalog/category/BodyProtector-Cat_web.png
7. Běžící člověk, vlastní archiv
8. Ve výběhu, vlastní archiv
9. Triky, vlastní archiv
10. Ošetřování, vlastní archiv
11. Zívání, vlastní archiv
12. Ústrn, vlastní archiv
13. Napětí. [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://cdn.banixx.com/wp-content/uploads/2020/02/scared-horse-862x574.jpg>
14. Zorné pole koně, test, vlastní archiv